

Ціна 2.50 дол.

НОВІ ДНІ

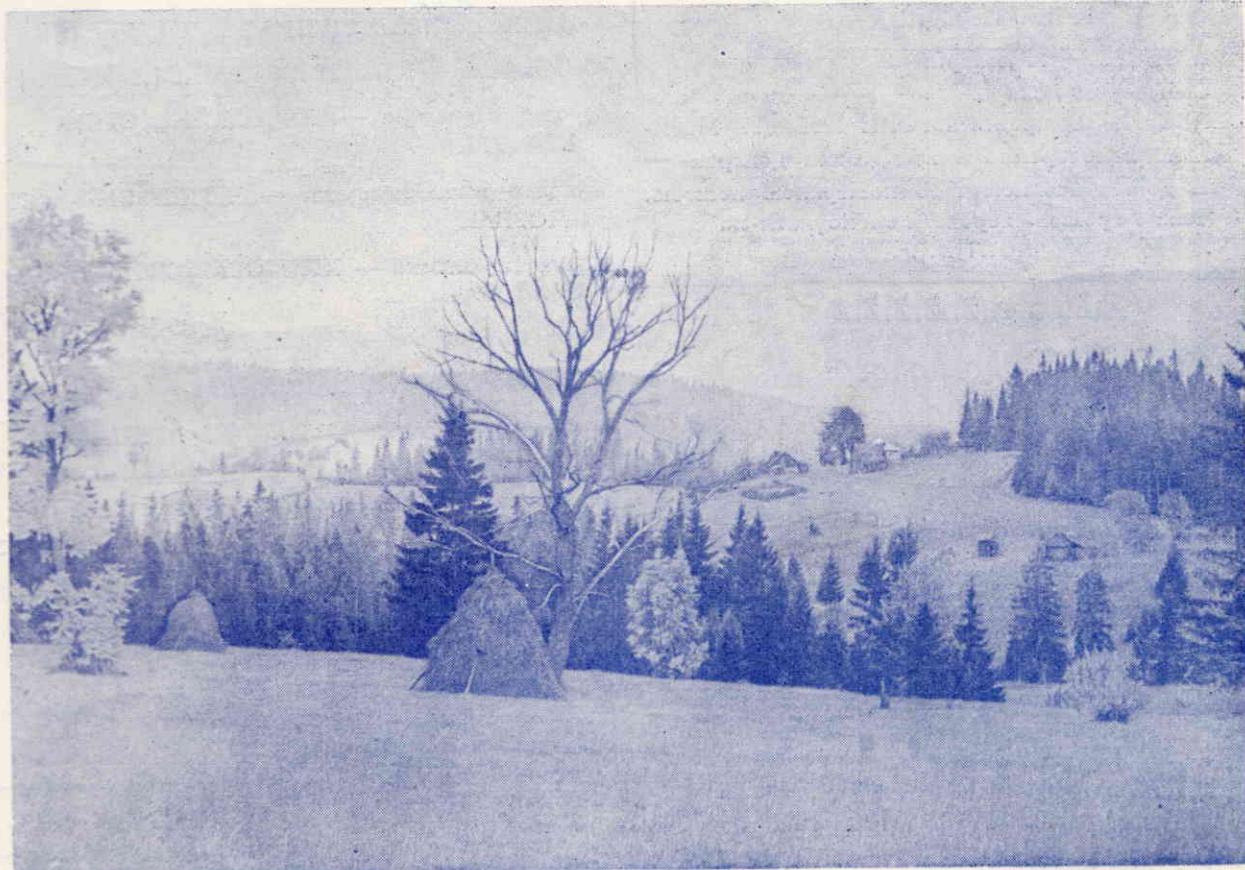
• NOWI DNI •

УКРАЇНСЬКИЙ УНІВЕРСАЛЬНИЙ ЖУРНАЛ

Vol. XXXV

ЖОВТЕНЬ — 1984 — ОСТОВЕР

№ 416

N O W I   D N I

A Ukrainian Monthly published every month
except August by the Nowi Dni Co. Ltd.
in Toronto, Ont., Canada
Editor-in-Chief: M. Dalney

Second Class Mail Registration Number 1668
International Standard Serial Number ISSN 0048-1017

Засновник і редактор 1950-1969 П. К. Волиняк

Видає
Спілка "НОВІ ДНІ" з обм. відповіальністю
Марян Дальний — головний редактор
Члени Редколегії: Тоня Горохович, Василь І. Гришко
Дмитро Кислиця, Олексій Коновал, Іван Манастирський,
Карло Роговський.

Телефон: (416) 621-2605

РІЧНА ПЕРЕДПЛАТА:

КАНАДА — 18 доларів
США — 18 доларів
АВСТРАЛІЯ, країни ЄВРОПИ і ПІВД. АМЕРИКИ: рівновартість в канадських доларах — 18 дол. звичайною і 26 повітряною поштою.
Чеки і грошові перекази виписувати на "NOWI DNI".

НАШІ ПРЕДСТАВНИЦТВА:

Б. Австралії:
Mr. T. Myronenko, P. O. Box 302
Parramatta, N. S. W. 2150 Australia

У Великобританії:
Mr. A. Bondarenko, 78 Kensington Park Rd.
London W. 11, England

На Чікаго і околиці:
Mr. D. Hrushetsky
2635 Spruce Street
River Grove, Ill. 60171, USA

На Філадельфію і околиці:
Mr. S. Jewsevskyj,
420 Woodhaven Place, Philadelphia, Pa. 19116
USA

На Бостон і околиці:
Mrs. L. Dijak, 115 Connell Dr.
Stoughton, Mass., 02072, USA

На Тандер Бей і околиці:
Mr. P. Swyrydenko, 133 Bethune Street
Thunder Bay "F", Ont. P7C 2G4

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ І АДМІНІСТРАЦІЇ:

N O W I   D N I
Box 235
ЕТОВІСОКЕ, ONT., CANADA
M9C 4V3

У ЦЬОМУ ЧИСЛІ ЧИТАЙТЕ:

Теодор Матвіенко — СОНЕТИ	1
I. Бондарчук — НЕ ЖИВИ МИНУЛИМ	2
Віталій Бендер — ТАЄМНИЦЯ	3
Наш коментар — ВЕРЕСЕНЬ — 1984	7
Дмитро Кислиця — ІВАН ВОВЧУК (ФЕДІР ІВАНОВИЧ ВОВК)	9
О. М. Коваленко — ПОВСТАННЯ НА ПАНЦЕРНИКУ "ПОТЬОМКІН"	13
Ю. Міщенко — ШВЕДИ В УКРАЇНІ (закінчення)	16
Ярослав Штендера — ЧОРТКІВСЬКА ОФЕНЗИВА УГА	19
Михайло Михайлівський — ЧЕРНІГІВСЬКІ СІЧОВИКИ	23
Марта Тарнавська — ХВИЛЮВАВ, ХВИЛЮЄ І ХВИЛЮВАТИМЕ!	24
Петро Одарченко — МОВНІ ПОРАДИ	27
С. Дем'яненко — ЛОС-АНДЖЕЛЕС — 84	28
А. Білоцерківський — У ПАМ'ЯТЬ ЛЕВКА О. ГУСИНА	30
Клавдія Фольц — "ПАРОДІЇ — ТАКТИЧНИЙ ПРОТЕСТ"	31
В. Завадський — БУЛИ І ТАКІ "ГЕРОЇ"	32
ЛИСТИ ДО РЕДАКЦІЇ, ХРОНІКА, ПОСМЕРТНІ ЗГАДКИ	

На першій сторінці обкладинки: Осінь на полонинах Івано-Франківщини ("Мальовнича Україна").

- Передруки і переклади дозволені за поданням джерела.
- Статті з поданими іменами авторів не конче висловлюють погляди редакції.
- Незамовлених матеріалів редакція не повертає.
- Редакція не відповідає за зміст платних оголошень і застерігає собі право виправляти і скорочувати надіслані матеріали.

Рік XXXV

НОВІ ДНІ

жовтень 1984

Український універсальний журнал

Література, наука, мистецтво, суспільне життя

Т. МАТВІЄНКО

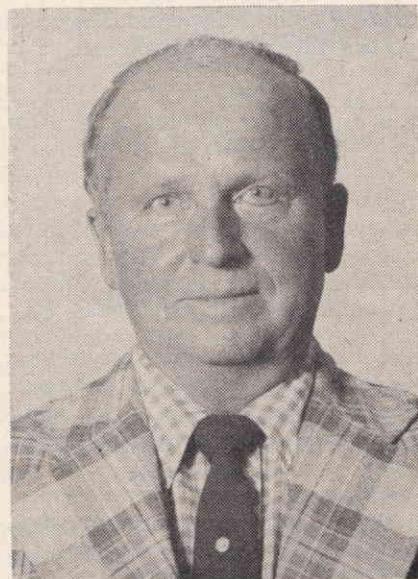
ЗМІНИВСЯ БІЛИЙ СВІТ . . .

Опівночі до нас відлига припovзла,
Зволожила сніги й туманом покотила;
І верби мовчазні димком позолотила,
І в закутки тісні навіяла тепла.

Розкvasилася, шумить середина русла, —
Свій путь вода ріки дбайливо промостила...
Це піднялася весна, зиму помолотила
І натяк воскресінь яскравих принесла.

Змінився білий світ і виглядом, і змістом;
Поширивсь і розлігсь до необхідних меж.
Нова пора дзвенить і сріблиться над містом,
Хвилює всіх живих, мене хвилює теж.

Майбутність веселить фантазія простора
І покриває сном, що діялось учора.

Теодор Матвієнко

1983

ЛИПЕНЬ

Тінь від дерев старих на лавочку лягла,
Напнула холодок, де я відпочиваю.
Із світом примиривсь, проклять не визиваю
Із зони володінъ диявола-брехла.

Шугає мисль моя

— посріблена стріла —
Через глибокий яр розчахнутого гаю
На синю широчінь липневого розмаю
Пахучого, як мед, розкішного зела;

В минуле, в майбуття: куди я тільки схочу...
Що пережив давно, те бачу до дрібниць.
А наперед — боюсь. Нічого не пророчу,
Щоб не попасті в рів і простягнулись ниць...

Хоч трохи відлягло від серця... Одпустило...
А то вже грізно так крутилось мотовило... .

Редакція

1982

БЕЗ ВЕСНИ — ДО ЛІТА

На схилах і горбах трава повигоряла
І від дерев пашить зав'яленим теплом.
Орбіта сонця йде на тихий перелом,
Та зелені верства ні трохи не буяла.

Блакитна тінь гілок довкола нас застяла, —
Крізь неї зір людей сягає напролом.
Здається, виклик звис турботно над чолом
У кожного, кого тривога провіряла.

Тож похапцем, сяк-так земля причепурилась;
По-суті і весни донині не було.
От лише кілька днів страшенно припекло, —
І туга навколо безпомічно забилась.

Шукаю зілля скрізь — і не знаходжу досить;
Проміння шпарко б'є і все дощенту косить.

1983

ГРАНІТНА СКЕЛЯ

Вже сонце піднялось повище до зеніту
І світло довкруги розбрізгалось теплом.
Легкий вітрець шумить; і б'є весна крилом
По вигонах пустих сьогоднішнього світу.

Кульбаби зайнялися; вночі постав залом
Прямої до життя, до росту, пишноцвіту,
Повторного щораз тонкого кольориту,
Узгір'їв і левад, устелених зелом.

Душою оновиєсь — і п'яній став без хмелю
На цьому тлі сприймань, уявлень і надій.
Вповаю на Христа, як на гранітну скелю;
І пам'ять осяйна хвилює плесо мрій.

У м'язах чую міць; озон вступає в груди;
І на очах нема бісовської полути.

1983

ВЕЧОРИ МИСТ. Т-ВА КОЗУБ В ТОРОНТО

В п'ятницю, 19 жовтня 84 р. буде висвітлений фільм "Безсмертний образ"; автор кінопродуцент Славко Новицький з Ст. Пол, США, буде приявний на вечорі.

В п'ятницю, 2 листопада 84 р., відбудеться авторський вечір письменника Олександра Зозулі з міста Лівонії, США.

Обидва вечори відбудуться в залі при Укр. Прав. Катедрі св. Володимира, 404 вул. Бетирст, початок год. 8.00 веч. Про вечори в другій половині сезону будуть подані відомості в січні 1985 р.

Управа Товариства

I. БОНДАРЧУК

НЕ ЖИВИ МИNUЛИM

За вікном-метелиця осіння
Золотом розсипаних листків,
За вікном тrivожне голосіння
Холодом наснажених вітрів.

Ніби цвінтар за вікном у мене...
Жаль отих безпомічних листків,
Що було колись живе й зелене,
Стало ніби подихом гробів.

I на скронях в мене пізня осінь,
Паморозь на скронях на моїх,
Ta в душі, як в повному колоссі,
Теплота очей сумних твоїх.

Ніби ранком йду по тихій ниві
Із рукою на твоїх плечах,
Шепче вітер про весняні зливи,
Що дозріли хлібом в колосках.

Слухаю твою розмову, мила,
Слухаю печалі та жалі
I здається втомлені й безсилі
Плачуть в небі білі журавлі...

Не живи минулім, моя люба,
Що пройшло — во-віки не вернуть.
Не живи минулім, в ньому згуба,
В ньому безпросвітня каламутъ.

Нам з тобою на цім білім світі
Залишилось небагато йти,
Тож не варто дні ті непривітні
В пам'яті, як докір, берегти.

За вікном не завжди буде осінь,
Прийдуть весни, забуяє цвіт,
Вистигне у повному колоссі
Дар землі, як сонячний привіт.

То ж давай і ми з тобою станем
Квіткою-воловішкою в житах,
Піснею пташиною, кохана,
Вечором у тихих берегах...

ЛЮНДСЬКИЙ УНІВЕРСИТЕТ НАГОРОДИВ ПРОФ. Ю. ШЕВЕЛЬОВА ПОЧЕСНИМ ДОКТОРАТОМ

Влітку цього року проф. Юрій Шевельов, мово-звінавець-славіст і літературознавець та президент УВАН у США, одержав почесний докторат від Люндського університету в Швеції. Минулого року він дістав почесний докторат від Альбертського університету в Канаді.

З нагоди урочистостей шведською мовою була видана книжечка "Надання докторських ступенів у Люндському університеті". Кожному почесному докторові у цій книжці присвячено окрему статтю.

ТАСМНИЦЯ

Мабуть, найкраще почати цю історію з власного місця.

Стояло гарне, тихе літо, яких не дуже густо над Темзою. В надвечір'я в суботу в одній з ратушних заль забурлила українська мова — емігранти сходилися щось відзначати. Емігранти завжди щось відзначають, святкують, щось величують, за чимось тужать, або просто мітингують, є на те потреба чи нема.

Того разу характер імпрези був вроочистий, на вітві радісний. Величали якогось еміграційного провідника — було безліч промов і палкіх декламацій в його честь.

Григорій Тесляр запізнився. Припізнюватися, куди б то не було, стало його хронічним недоліком, ніяк не вмів розрахувати час на вирання й подорож.

Він зайшов до залі, коли за президіяльним столом на сцені вже промовляв моложавий, гарно зодягнутий пан. Один з упорядників біля дверей перервав вступний квиток надвое і вказав пальцем на дивом залишенні вільне місце в одному із задніх рядів. Пошепки вибачаючись і винувато посміхаючись, Григорій обережно, щоб не зачепити колін сидячих, продістався до вільного місця.

Трішки послухавши промовця, він покосився очима вліво на досить набитого, товстенького панка із спітнілою лисиною. А вправо від себеугледів миловидну жінку неозначеного віку, з досить гарною зачіскою. Волосся темне, але на скронях де-не-де вже срібніли тоненькі лінії. Вона була в літній кремовій сукні, на її колінах лежав акуратно згорнутий жакет, а на ньому — жіноча торбинка. Від неї ледь чутно доносився прiemний запах парфумів.

Особисто, а найбільше з виду Григорій знав багатьох земляків, багато разів бачив їх на всяких зібраннях, але ця жінка, він міг піти в зклад, ще ніде не появлялася.

До слова покликали нового промовця, а Григорій все крадькома розглядав свою сусідку. Вона належала до того типу жінок, вигляд яких у віці поміж 35 і 55 змінюється мало, залишається майже статичним, і через те деякі чоловіки кажуть на них "вона неозначеного віку". Потім на сцену став виходити хор і заля відпружилася. Скориставшись моментом, Григорій ввічливо, без соромливих запинок, сказав сусідці:

— Це не тільки нагода вшанувати діяча, а й підшукати собі нових знайомих чи приятелів. Я називаюся Григорій Тесляр, емігрант без ніяких заслуг. Чи не буде це аж занадто сміливо з моєго боку спитати вас, поруч кого маю честь сидіти в такій добірній компанії?

Жінка усміхнулася і повернулася до нього всім своїм обличчям, на якому домінували велики, з відтінками легкого суму, очі.

— Називаюся Зоя Вербій... точніше, пані Вербій. Теж без ніяких заслуг...

Григорій схвално хмыкнув, засікши при тому: о, вона з сенсом гумору. Коли головуючий об'явив перерву, після якої мала йти мистецька частина, Григорій знову нахилився до сусідки:

— А як це сталося, пані Вербій, що я вас ніде й ніколи не бачив? Наша тутешня громада не дуже велика, а от вас бачу вперше...

— Бачите, я живу в маленькому сонному містечку, десь миль 30 звідси в напрямі Брайтону. В метрополії буваю рідко, але таки буваю. А ви чим займаєтесь, молодий чоловіче?

В вухах Григорія затрималося слово "метрополія". Еге, не з простих, звичайні люди таких слів не вживають. І з усміхом відповів:

— Чим займаєшся? Всім і нічим. Це довга історія. До речі, ви тут самі?

— На жаль, мої знайомі, у яких я очуватиму, не змогли прийти з поважної причини. Довелося йти самій.

— Якщо так, то, пані Вербій, дозвольте вас поінформувати, що тут недалеко є шикарна кафетерія. Можу просити вас бути моєю гостею? Там сервують пахучу каву, є вибір льодів, гарна атмосфера. Трішки перекусимо й порозмовляємо... Наступного разу вже матимете кому сказати "Добриден". Дуже вас прошу!

Жінка помітно завагалася, розглянулася довкола, пропозиція впала на неї зненацька. Посмішка й далі жевріла на її обличчі, але крізь неї також пробивалася й розгубленість. А Григорій не вгавав:

— Поговоримо, можливо, ми ближчі земляки? Може, навіть, якісь родичі? На еміграції всякий дива трапляється...

З помітним ваганням, але жінка таки підвела. Дорогою до дверей, Григорій встиг розглядіти нову знайому у весь ріст. Справді, вона була, як то в народі кажуть, не першої молодості, але ще добре збережена, струнка, з невтраченим станом.

За кавою в кафетерії розговорилися, як Григорій стверджив в одній репліці, "на всю котушку". Жінка помітно відійшла від попереднього заскочення, трималася невимушено і охоче сміялася, коли Григорій оповідав якусь смішину. Коли, між іншим, дійшло до її віку, вона інформувала відверто:

— Недавно минуло 49. У мене дві замужні доньки, обоє вже мають дітей, так що я — бабуля. Вдома працювала в міській бібліотеці, під час евакуації втратила чоловіка, загинув на одній річковій переправі. З тих пір жила виключно для доньок, ростила їх, скеровувала, всіляко помогала. Та й тепер ще прикована до однієї з них, вона і її чоловік працюють, а я господарюю та дітей пораю. Ну, а ви? Можна спітати, скільки вже років ви проіснували на цьому світі? — закінчила вона питанням.

— Проіснував і промучився вже аж 29 років. Перед війною скінчив десятирічку, а тепер працюю в ливарні. Холостяк. Ходжу до вечірньої школи, вчуся на декоратора. Прихорошувати людські житла — це моя мрія...

Григорій замовив морозиво, потім ще раз пили каву. Жінка не крилася, що надзвичайно втішена цією розривкою і несподіваною зустріччю з цікавим молодим чоловіком. Заговорилися так, що й забули за імпрезу. Коли спохватилися, то Григорій підсумував ситуацію відомими словами, що не варто вже йти на "шапковий розбір".

На залийті ліхтарним світлом вулиці було душно, гамірно, від нагрітого за день каміння здіймалися теплі хвилі. Нові знайомі спроквола йшли хідником і говорити ім ставало тяжче, якесь незрозуміле хвилювання почало заплітатися в їхні голоси і створювати помітну незручність.

— Пані Вербій, — дещо пересохлим голосом озвався Григорій. — Мені зовсім не випадає покинути вас тут самітню. Я радо затоваришую вам до адреси ваших знайомих. Побуду вам шапероном, щоб захистити вас від причіпок якогось підпилого аморника, а таке може трапитись, бо ви, напричуд, добре виглядаєте. Дозволите мені взяти вас під руку? — і він охопив її ліву руку свою кистю й ліктем.

Нова знайома не запротестувала, але й не виявила словесного схвалення. Але вид на її обличчі сигналізував, що ця молодечка розв'язність Григорія її і принижує, і здешевлює, і дуже змахує на неповагу. Григорій миттю звільнив її руку.

Іхали підземкою, розмова була скученька, та-ка доривчата, беззмістовна. До її знайомих ішли по не досить добре освічений вулиці. Йшли лінійовою ходою, весь час уступаючи місце тим, що поспішли й переганяли їх. Озвався знову Григорій:

— Найгірше, пані Вербій, що тут рідко з ким можна до схочу наговоритися. Все одні й ті самі люди, ті самі теми й інтереси, ті самі висновки й оцінки. А ось ми — ви і я — пробули разом всього яких три години, а дивіться, яку величезну територію ми перешарили в розмові! І хоч ми не ровесники, а як легко плелася розмова! Ви знаєте, в моїй душі спалахують якісь дивні вогники, коли я дивлюся на вас. З усієї вашої постаті, з обличчя, очей, інтонації в голосі весь час спурхує щось чарівне, заворожуюче, і в мені кипить шалений примус торкнутися вашого плача, шії, щоки...

Жінка йшла поруч, слухала, не перечила, а як саме реагувала в душі, нічим назовні не проізраджувала.

— Ви знаєте, пані Зоя — дозволите мені називати вас пані Зоя? — я колись читав біографію Оноре Бальзака, французького романіста. Йому було 23 роки, коли він випадково зустрівся з 47-літньою аристократкою, теж матір'ю дослих доњоок. І палко освідчився їй. І знаєте, вона не висміяла його, не відкинула, а відповіла взаємністю і стала його великою любов'ю й надхненням... Ви чули про це?

— Багато романів Бальзака перейшло через мої руки в бібліотеці, але, признатися, жодного не читала. Казали дівчата, що він більше писав про паризьких жінок, не так?

— Так. Але я не про твори, я про його власне життя, бо воно, мабуть, було найцікавішим романом...

Григорій скривив уста в досить заздрісну усмішку і продовжував:

— Що ж, в літераторії мені не микається, не під тими зорями народився. Але слухайте, слухайте, пані Зоя: те, що я горю бажанням стати декоратором, радше свідчить, що десь і в мені жевріє мистецька іскра. Як ви думаете? Може б і мені подібне надхнення не зашкодило? От уявіть собі, пані Зоя, що я роблю вам пропозицію отак стихійно, без надуми розпочати велику, романтичну, солодкаву таємницю! От давайте візьмемо і з місця поїдемо до мене! Мій "флат" — це така келія-кімната з маленькою кухнею. На всіх стінах орнаментовані папери, картини, плякати. Дивіться, ми приходимо, готуємо чай, разом накриваємо стіл, і довго-довго розмовляємо про все на світі, включно з Бальзаком. Я вам розказуватиму про ваші хороші очі, про лагідну усмішку, і про оте легеньке розчарування, що чомусь впечаталося на вашому обличчі. І хто знає, може й ви завважите в мені щось принадне, щось притягальне, в яке хочеться пірнути й забутися? Уявіть собі, таємниця між нами зродилася б ще цього вечора!

Жінка помітно стишила крок, але розмови не підхопила. Григорію здалося, що груди її хвилювалися і злегка підкошувалися ноги. Враз вона зупинилася, повернулася до нього, ледь усміхнулася в сяйві ліхтаря.

— Ось я і вдома. Дуже дякую за знайомство, за всі ваші труди і за чудовий вечір. Ви цікавий молодий чоловік, такий невинний мрійник. І десь, мабуть, не одна дівчина вашого віку mrіє, щоб її і ваші стежки хрестилися... А про Бальзака я таки довідаюся. Добранич!

Вона легко піднялася по східцях під'їзду і потиснула гудзик на дверях.

**

Не часто, але переважно в суботні дні Тесляр любив навіщати Брітанський Музей, особливо секцію єгипетської мозаїки. Годинами він вдивлявся в старовинні стінні декорації, зняті з інтер'єрів фараонських пірамід. Однієї осінньої суботи, коли, як образно схопив ранню осінь один поет, вуличні дерева "скапували міddio", Григорій, йдучи коридором до іншої секції,угледів її, пані Зою. Вона пізнала його здалеку, заспішила, сміливо привіталася за руку, приказувачи:

— Не смішно? Таке величезне місто, скільки вулиць і доріг, а ми розминутися не можемо...

Розговорилися і пішли по залах, оглядали музеї, "голку Клеопатри", були у відділі публікацій з усього світу. Притомилися. Вийшли на вулицю, коли вже було добре за полудень.

— Я й не спітав вас, чи моя присутність вам не заваджає, — ніби вибачаючись, сказав Григорій.

— Навпаки, — сказала вона вдячно. — Без вас я прогавила б в музеї багато цікавих речей...

Перекусили в маленькій таверні.

— В момент, коли я стану вам заваджати, скажіть мені, і я піду геть зовсім не ображаючись, попередив її Григорій, коли вони йшли по алеї і під ногами шаруділо листя осіннього парку.

Сіли на лаву над озерцем, по якому велично сковзали лебеді.

— А ви сьогодні вечером ніде не йдете? — спитала пані Зоя. — Там з континенту приїхав один митець, фільм український крутитиме. Властиво, головною метою моєї сьогоднішньої візити якраз і є той фільм.

Григорій ніяких плянів щодо суботнього вечора не мав, але на аматорський фільм його не тягнуло, недавно показували один з Канади, дуже примітивний.

— А ви на мене за мою минулу пропозицію не гніваєтесь? Пам'ятаєте, "солодка мрія-таємниця"? — і Григорій поглянув на неї з таким змовницею-жартівливим усміхом.

Вона зашарілася і відвернулася. Вперше така густа червонягість залила все її обличчя. Усміхнулася з трудністю.

— Уявіть собі, що не гніваюся. Поперше, хоч пропозиція й чудернацька, але вона зовсім не звучала вульгарно, ви прикрасили її романтичними тонами й мазками. Подруге, роблячи її, ви поводилися як справжній лицар. А третє... Ви знаєте, знайшла я книгу про Бальзака в місцевій бібліотеці. По англійському все, але я вчиталася. Ви казали правду...

— А якщо ту пропозицію я знову висловлю раз, то, можливо, ваша відповідь буде інакшою? — в його голосі не вичувалося жодної жартівливої нотки.

— Я, мабуть, вирішила здуріти, — сказала пані Зоя з легким гнівом на саму себе. — Прочитала я біографію Бальзака і ваша пропозиція постала в цілковито іншому світлі. Признатися вам, коли я іхала сьогодні сюди, то зарекла таке: якщо випадково зустрінуся з вами на показі фільму і ви знову вернетесь до тієї теми, то так тому й бути — стану великою грішницею... А ви бачите що сталося? Ми зустрілися абсолютно несподівано в абсолютно невтральному місці, немов би випі сили підштовхували нас до зустрічі. Мабуть отаке... — вона, видно, хотіла сказати "отаке падіння", але затнулася, і кілька секунд підшукувала інше слово. — Мабуть, отака пригода на роду мені написана...

Вони вийшли з парку, коли вже смеркло. Пані Зоя задзвонила до своїх знайомих, щоб не чекали на неї, і пішла поруч Григорія зажурена, з повішеною головою. І коли він взяв її за лікоть якось так машинально, по товарицькому, як деколи гід бере туриста, щоб підвести його до найцікавішого ексгибіту, вона, як видавалось збоку, сприйняла цей жест, як щось неминуче і фатальне.

Велика чи мала, романтична чи буденна, але не була справжня, добре стережена таємниця. Ніхто, окрім їх двох, не був у неї посвячений. З того часу ніде вони разом не ходили, ніхто їх удвох ніде й ніколи не бачив. Рідко якої суботи пані Зоя не приїжджає в недвечір'я до келійні кімнати, щоб вийти з неї наступного дня. І тягнулася ця таємниця аж сім років.

І як тут не повірити, що деякі жінки, вже однією своєю присутністю, здібні намагнічувати

творчі душі високим злетом, нераз опісля думав Григорій? Перед "таємницею" він був у вечірній школі посереднім студентом, його схеми, візерунки й модифікації нічим особливим не відзначалися. В оцінці викладачів він був "стараним і усидливим", але між цими термінами і проявленням справжнього таланту — ціла пропаст.

А тут ось на його шкіці всі почали звертати пильнішу увагу, а один викладач, при груповій аналізі його проектів, не без подиву в інтонації почав питати: "Цікаво, містер Тесляр, з чиїх робіт ви копіюєте свої геніальні схеми?"

А внедовзі директор школи сказав йому:

— Маю для вас працю. Невелику, але поплатну. Відомий композитор хоче відновити старенький котедж в сільській місцевості. Я порекомендував йому вас. Глядіть же, не підведіть мене.

Коли роботу було виконано, подиву композитора не було кінця. Він заглядав в кімнати, бігав із студії в музичний кабінет, вертався назад, захоплено цмокав язиком, і все питав Григорія:

— Хто вам навіяв цю загальну схему, яка так і пориває до творчості?

І пішло. Закінчив школу з відзначенням. Пописалися замовлення, довелося брати в найми підручних декораторів. Нажив справжній "флат" аж на п'ять кімнат, та ще й в багатій, дорогій дільниці, з'явилося авто. Багато зміни зайдло. Що залишалося по старому, то це його таємниця з пані Зоєю. Жодна інша жінка чи дівчина не спромоглася вломитися в його тепер розкішне життя, хоча й не одна пробувала. Він рішуче відмахувався від них, не допускав досебе, не хотів більше нікого, абсолютно нікого.

П'ять днів на тиждень він заповзяливо працював, весь згоряв у своїх проектах, нових ідеях, нових візіях. А в суботу приїдждала вона, пані Зоя, чи, як він тепер її кликав, просто Зоя. З її появою в його грудях зроджувався щемливий лоскіт і такий млюсний наплив оповивав все його ество. Вона наче привозила з собою музу, яка випорхувала з її теплих рук і розтривожувала в ньому всі сенси, наповнюючи його всього веселковими міражами. Без ніяких зусиль вона випромінювала все зразу: свіжість, ніжність, добруту, захист, радість і, особливо, зустрічну чуйність. Вона немов би вичитувала наперед його гризоти, сумніви, коливання, зриви і раз поглядом, в друге влучним словом чи просто вирозумілою усмішкою невтралізувала всі його душевні болі й травми, тим створюючи більше місця й умов для самопевності, творчих шукань і держань. З неї живим струменем били великоліність, безпретенсійність і безмежне довір'я.

Так воно вже є на цьому світі, що жінки, таємні, якщо вони набагато старші від своїх життєвих партнерів, є дуже доскіпліві, придирливі, вередливі, ревніві, на кожному кроці ім ввіждається обман, підступ, зрада. Надвишка років чомусь обертає їх в неповновартісних істот. Манія недовір'я — то, властиво, їхнє признання до неповноцінності.

В українській сільській культурі утвердилася була так звана приймацька традиція, коли вже досить літня, домовита селянка-вдова брала со-

бі подорожуючого парубка-приймака. В більшості випадків, вона буквально тримала його в клітці чи на шворці, чатувала кожній його крок, ходила назирці, кралася слідом, щоб він, бува, не зафліртував з якоюсь сільською дівчиною. То ж і не дивно, що приймак, замість леліятою свою добродійку та прикрашати її осінні дні, не навидів її всіма фібрами своєї душі і не одне таке приймацьке влаштування скінчилося жахливою трагедією, про що свідчать численні перекази, література й народні пісні.

Пані Зоя ніде й ніколи не виявила якихось претенсій, не зрадила й дрібки ревнощів, ніколи не питала його, де він бував, чи зустрічався з іншими жінками. Вона ретельно дбала про його самопошану і не дозволяла, і не давала приводу, щоб була надщерблена її власна. З неї ще не висвічувало кредо, що вона нікому нічого не винна, і перед нею теж ніхто не є в довгу. І це його ще більш полонило й захоплювало.

Коли Григорій придбав новий "флат", вона по-водилася так, ніби нічого не сталося, хоча тепер могла, якщо б хотіла, переїхати до нього на стало. Та цього вона не зробила б, навіть якщо б він домагався, бо в такому випадку зникала таємниця, а з нею й романтичний чар, що підсилював взаємопритягання. Вона, здається, усвідомлювала краще ніж він, що таємниця каталізувала в них обох все найкраще, що вона окрілювала їх, стимулювала обох до нових вершин прекрасного і величного.

Але і в цій ідилії деколи нуртували сумніви й лунали критичні нотки. Десь на п'ятий чи шостий рік цього "безумного пакту" — так пані Зоя деколи насмішкувато охрещувала їхні відносини — в неділю під час сніданку по її обличчі майнули журліви тіні. Того ранку вона виглядала більш зосередженою, ніж звичайно.

— Хоч і втішаюся я нашою таємницею, але таки журюся, бо літа наверстуються, — сказала вона. — Одного разу я стану стара зовсім і ти мене спекаєшся. Ну, не проженеш, на це ти не здібний, а просто ми розійдемося, я думаю, хорошими друзями. Признаюсь, я буду жалкувати, але зійду зі сцени без нарікань, бо тобі, Грицю, ще треба одружитися. Ти мусиш мати власних дітей, щоб продовжити себе в грядучих поколіннях, щоб твоя кров і гени, передані тобі предками, мандрували в майбуття до скону віків...

Надпила трішки чаю.

— Ой, буду, буду я жалкувати... От прийду сюди і неначе іншою особою стаю, ніби половина літ залишається там, на вулиці. З тобою я почиваюся шалено молодо, просто м'ятеенно! І як шкода, що ця розкіш навістила мене у в'янучій смузі моого життя...

Григорій дивився на неї і слухав уважно. Вона мала вроджений дар легко формулювати свої думки й спостереження, деколи аж завидно йому ставало.

— Я направду втішена, що ти вмовив мене до цієї таємниці, в ній я знайшла всю повноту життя. І се ж, деколи мене осилиє, сказати б, со-

ром. От іду я по вулиці, і коли на мене хтось зверне увагу, то що він чи вона подумають? Ет, напевно ще одна літня, статечна пані, ніби нічого з виду, але осідлана безкінечними буденними клохотами. І не в голові їм, що в душі мої палахкотить ватра, бурлить в серці вулкан, стугонять у всіх клітинах палкі аккорди. І, розумієш, на цьому тлі зроджується почуття вини. Про мене напевно думають пасивними категоріями, а в дійсності я... І що подумали б про мене доньки, наколи б довідалися, куди мене провадять стежки щотижня? Та вони, бідні, знепритомніли б від шоку, їх би зіпсеніло! Вони ж здавна звикли, що мамі вже нічого не треба, що я хороша і щедра бабуня, невимоглива й пасивна істота, яка вже звиклася з подихами старості, і якій і не в голові всяki там захоплення. Це просто поза їхнім сприйманням, що їхню маму — "статечну пані" — може бажати й палко кохати чоловік в квіті віку, і що я теж здібна на таку ж пасію. Оце сліпе, нерозсудливе виключання людей з активного життя злити мене, вір мені. Раз злити, а раз зроджує почуття вини, немов би я глузую з них, немов би я підводжу їх, насміхаюся з їхньої життєвої невинності й недалекості. А вже те, що я своїми людськими якостями можу поривати когось ввісі, спрямовувати до нових творчих криниць, бути, як ти кажеш, натхненням — це вже для них щось неохопиме, така незбагнена дивовижка!.. Чесно кажучи, я й сама дещо непокоююсь, коли лунає це слово, але люблю його чути, бо воно мене облагороджує, відриває від землі. Воно мене бентежить і хвилює ще більше, ніж тілесні пестощі, бо то сп'яніння земне й скороприміральне. А в творчому натхненні уже відзвуки духа, що є важливіше, триваліше і людині куди потрібніше... І щойно тепер я до кінця усвідомлюю, яку ж болючу кривду ми чинили своїм матерям, та й взагалі батькам, коли в сорок років віку — в сорок! — вважали їх старезними, вицвілими, захололими... Який старий світ, а скільки ще в ньому білих плям!..

Зустрілася з ним очима. Раніше, коли їхні погляди спліталися, на її обличчі обов'язково з'являлася така м'яка і ніби вдячна посмішка. Цього разу вона не усміхнулася.

— I ось таке, Грицю, заворожене коло: з одного боку відчуття вини і настирливе бажання впасти на коліна і вимолювати прошення. А з другого — несамовитий поклик і мlosne очікування подорожі. А найдивніше те, що перед таємницею я ніколи не підозрівала в собі присутності аж такого вихору... І в цьому теж чуюся винною. А потім, ти думав коли, що в самому слові "таємниця" криються такі злодійські підтони? Так ніби ми крадемося, когось обманюємо, ховаємося від чесних очей, кудись втікаємо... Ти вибач мені, що я впала в такий похмурний тон. Часом інші сторони теж треба обернути до сонця, особливо ж, коли наше розкішне безумство підкочується до кінця. після чого нам залишиться лише далекий, голубий і мілій спомин...

(Закінчення в наступному числі)

ВЕРЕСЕНЬ – 1984

(МД) Три події минулого вересня закарбувались глибоко й тривало в серцях і умах українців у всьому світі. Тому жодної з них не можна збити мовчанкою, хоч кожна своєю вагою й важливістю вимагає ширшої перспективи й довшого промежутку часу для зрівноваженого об'єктивного коментаря. Маємо на увазі, очевидно, тріумфальну візиту папи Івана Павла в Канаді, незвичайні вибори до канадського федерального парламенту, і відхід у вічність Львівського Верховного Архієпископа — глави Української Католицької Церкви, кардинала Блаженішого Отця Йосипа.

ПРОЩА, ЯКОЇ НІКОЛИ НЕ ЗАБУДУТЬ

Чому папа Іван Павло II вибрав для своєї найдовшої, найвиснажливішої і найважливішої закордонної візити саме Канаду — можна тільки здогадуватись: Канада, яка складається з поселенців багатьох народів, рас, релігій і культур, яка стала багатокультурним і різномовним форпостом людських прав і людської гідності — це для папи Івана Павла, мабуть, живий протомодель майбутнього справедливого світу. Можна б сказати — протомодель третього шляху, без люденависницького марксизму, але й без бездушного монопольного капіталізму чи — як він гнівливо висловився — імперіалізму.

Немає сумніву, що в соціально-економічних питаннях сучасний провідник майже 800 мільйонів католиків з поступовим і має майже загальну підтримку мас своїх вірних. Зате в таких питаннях, як роль жінок у Церкві, контроль народжень, аборти, целебат, справа розводів тощо — сучасний папа є рішучим консерватистом і противником деяких навіть дуже потрібних реформ. Лише майбутнє покаже чи папа Іван Павло приїхав до Канади передусім для того, щоб учити тих, що попали в сумнів, чи й для того, щоб і самому слухати, бачити і вчитися, як цього бажала більшість організацій цієї безприкладної в історії 12-денної прощі-зустрічі з мільйонами людей різних демократій. Насьогодні фактом залишається тільки те, що поїздка папи по Канаді тріумфально почалася в Квебеку, первокто проходила в кожній розлогій провінції (за винятком окутаної мрякою Північно-західної території) і закінчилася тріумфальним прощанням у столиці Оттаві.

Для нас, українців, без уваги на віровизнання, найважливішою була очевидно одногодинна візита папи Івана Павла в катедрі св. Ольги і Володимира у Вінніпегу, та його довга промова до нас. Треба віддати належне тим, хто підготовив цю зустріч. Зокрема треба подякувати особам, які написали для папи промову доброю українською мовою та ще й правильно позначили в ній усі тяжкі наголоси. Очевидно найбільше признання належиться таки йому самому за те, що заздалегідь вивчив цю доповідь з правильною назагал вимовою

і наголосами (наші священики не завжди завдають собі стільки труду!"). Але щодо змісту доповіді, то не можна не висловити кілька суттєвих завваж. Чайже живемо в часи екумегізму — цебто шукання шляхів до єдності не лише християнських церков. Тому видається дивним, що автор (чи автори) папської проповіді до нас, віддавши належний уклін багатству візантійсько-українського обряду й героїзмові довговічній українській історії, не знайшли в тій історії нікого, хто б пов'язав історичний ланцюг від св. княгині Ольги і князя Володимира Великого аж до митрополита Андрія Шептицького крім трагічної постаті полоцького ариєпа Йосафата Кунцевича. А жаль. Бо коли й не випадало згадати князя К. Острозького з всіма його заслугами для християнства, то можна було згадати бодай гетьмана Петра Сагайдачного, що записав усе січове лицарство до церковних брацтв, митрополита Петра Могилу — просвітителя України і всієї Східної Європи чи гетьмана Івана Мазепу — довголітнього доброочинця храмів Господніх по всій Україні...

Та як би там не було, а такої візити не пам'ятає світ і канадці повинні бути вдячними Богу, що вона відбулась на їхній землі. Треба сподіватися, що всі промови та виступи папи Івана Павла II будуть вкоротці надруковані не лише англійською і французькою мовами, але й іншими, в тому числі й українською. Проща закінчилася. Але її благодатні наслідки мусять жити і розвиватися.

ЗМІНА ВАРТИ В ОТТАВІ

У вівторок 4 вересня в Канаді відбулись вибори до федерального парламенту, про висліди яких майже всі знали добре два тижні наперед. Вибори непотрібно поспішив проголосити новообраний лідер Ліберальної партії Джон Тирнер, як тільки перебрав цей пост і пост канадського прем'єр міністра з рук П'єра Еліота Трудо. І це була перша серйозна помилка Тирнера, бо хоч канадці мали досить аргументів поведінки Трудо й бажали деяких основних соціально-економічних змін у країні, вони не знали куди готовий вести їх нових прем'єр міністер, тим більш, що перші його кроки не віщували зміни на краще.

Канадська Прогресивно-консервативна партія приготувалася до виборів уже декілька років, а зокрема з червня м. р., коли новим лідером Прогресивних консерваторів став злібний політик ірландсько-французького роду 45-річний юрист і технократ, одружений з атракційною канадкою сербського походження Мілею.

Поскільки ідеологічно-програмових різниць між сучасними канадськими лібералами і прогресивними консерваторами майже немає, тим більшу ролю відіграють серед них темпераменти і взагалі особистості лідерів. На жаль, і цих різниць між двома головними кандидатами канадські виборці цим разом не могли розірвати, бо під натиском "експертів" і дорадників обидва вони виступали в "масках", за якими неможливо було розпізнати житих людей, іхніх справжніх поглядів і переконань.

Брасн Малруні поспідовініше і успішніше представляв себе і свою партію як представників потрібні зміни (наприклад, приобіцяв збільшити ка-

надську армію аж... на 8 000 солдатів, цебто на один полк!) й тому масивно переміг у всіх канадських провінціях, здобувши для своєї партії в парламенті аж 211 місць на всіх 282. Ліберали здобули лише 40 місць, а нові демократи (соціл-демократи) затримали лише 30 місць.

Першим актом нового прем'єр-міністра Браєна Малруні в перший день свого урядування, в понеділок 17 вересня, було призначення найбільшого в історії Канади 40-особового уряду! Таке рішення здивувало всіх, бо воно цілковито розходиться з дотеперішніми традиціями консерваторів (у всьому світі!) щодо величності і ролі уряду. Щож це, — одвертий цинізм і нетерпляча винагорода колегам за підтримку у виборах, чи початок нової консервативної філософії і програми урядування? До часу вияснення цієї загадки, краще стриматись від характеристики нового прем'єр-міністра Канади дост. Браєна Малруні.

ПОМЕР ПЕРВОІЄРАРХ УКЦЕРКВИ БЛАЖЕННИШИЙ ЙОСИФ

У п'ятницю, 7-го вересня ц. р., відійшов у вічність в Римі на 93-му році життя Львівський Верховний Архиєпископ — кардинал Блаженніший Отець Йосиф Сліпий — довголітній борець за ідею ієпархічного завершення Української Католицької Церкви у формі патріархату. Це третя подія вересня, яка схвилювала всіх, хоч наступила не несподівано.

З приводу цієї болючої і дошкульної втрати висловлюємо наше глибоке співчуття українцям католикам, а зокрема нашим читачам.

Ми переконані, що мрія Покійного про ієпархічне завершення Української Католицької Церкви буде здійснена в свій час у відповідній формі і відповідним способом, згідним з інтересами всього великого українського народу й волею його вільно вибраних представників.

А тим часом нехай легкою буде земля на чужині для одного з найвірніших синів України Слуги Божого Оця Йосифа. ВІЧНА ЙОМУ ПАМ'ЯТЬ!

У видавництві "Нові дні" ще можна набути книгу Гелія Снегирьова

"НАБОЇ ДЛЯ РОЗСТРІЛУ ТА ІНШІ ТВОРИ"

Книга в твердій оправі, має 492 сторінки й багато ілюстрацій. Ціна книги з пересилкою в Канаді 20 кан. доларів, в інших країнах — 20 amer. dol. Замовляйте книгу Г. Снегирьова не гаючись.

Також маємо ще кілька примірників книжки Петра Волиняка

"ПОГОВОРIMO ВІДВЕРТО"

Ця велика, ілюстрована 680-сторінкова книга в твердій оправі коштує тільки 14.00 дол. з пересилкою. Замовляйте у вид-ві "Нові дні".

РІК АКАДЕМІКА М. ГРУШЕВСЬКОГО

УІТ ПІДГОТОВЛЯЄ 2-ГУ КОНФЕРЕНЦІЮ М. ГРУШЕВСЬКОГО

Українське Історичне Товариство у співпраці з Асоціацією для дослідів національностей підготовляє наукову конференцію присвячену Михайлі Грушевському. Ця конференція відбудеться під час річної конвенції Американської історичної асоціації в Чікаго, 28-го грудня ц. р.

Рамкова тема конференції: "Михайло Грушевський оцінка його історіографічної спадщини".

Участь у конференції беруть такі науковці: проф. Любомир Винар з Кентського університету, голова УІТ — відкриття і впровадження до конференції; проф. Едвард Вайнот з Флоридського університету виголосить доповідь на тему: "Історична схема Михайла Грушевського і її вплив на східноєвропейську історіографію", проф. Степан Горак із Східного Іллінського університету говорить на тему: "Історія України-Руси М. Грушевського і советська українська історіографія" і проф. Орест Субтельний з Йоркського університету виголосить доповідь на тему: "Роль козаків в історії України в насвітлені М. Грушевського".

Це є перша наукова конференція присвячена відзначенню 50-ліття смерті М. Грушевського на американському науково-історичному форумі. Як відомо, УІТ проголосило 1984 рік роком М. Грушевського і в зв'язку з цим організує і дає ініціативу до відbutтя наукових конференцій, а також плянує ряд важливих наукових публікацій українською і англійською мовами присвячених основників української історіографії і батькові першої української держави в ХХ столітті. При УІТ створено Видавничий Фонд М. Грушевського" для здійснення цих проектів.

Не чекайте нагадувань! Жертвуйте на

ФУНДАЦІЮ ІМ. І. П. БАГРЯНОГО

Ця Фундація присвячена публікаціям та поширенню творів письменників доби Багряного і творів сучасних українських письменників-дисидентів. Своєю діяльністю Фундація збагачує й поширює українську культуру в світі.

ТОМУ ФУНДАЦІЯ ІМ. І. П. БАГРЯНОГО ПОТРЕБУЄ І СПОДІВАЄТЬСЯ ВАШОЇ ДОПОМОГИ!

Ваші пожертви звільнені від американських урядових податків. Адреса Фундації:

BAHRIANY FOUNDATION, INC.
420 Woodhaven Place
Philadelphia, PA 19116 USA

Дмитро КИСЛИЦЯ

ІВАН ВОВЧУК (ФЕДІР ІВАНОВИЧ ВОВК)

Із спогадів про близького приятеля
До п'ятих роковин його смерті

У березні цього року минуло сорок довгих років відтоді, як ми віч-на-віч і якось несподівано зустрілися — серед дороги — по виїзді зі Стрия. Заочно ми були фактично знайомі, либо нь, із піврока: Федір Іванович з родиною зимував десь недалеко від Кам'янця, а зв'язковим між нами був Тарас Васильович Славченко, який, перебуваючи на зимівлі в одному селі з Ф. Ів., навідувався зрідка до Кам'янця — на побачення зі мною, у той час шкільним інспектором на всю Кам'янецьчину.

Що діялося тоді — в березні 1944 р. — на дорогах, які вели на захід, — бодай не загадувати. Побачивши зі свого воза воднораз Тараса Васильовича і сивобородого богатиря з батогом у руці, який стояв лицем у мою сторону біля своєї каруци, — я миттє зіскочив з "карети" й підбіг до розлізаного Федора Івановича, звертаючись із певністю на ім'я й по батькові до нього, а він, усміхаючись, так само вгадав, хто я, — і теж проказав: "Це ж Дмитро Варламович" ... — і то так, щоб почули й дружина його, і Тарас Васильович, який підтверджував усміхненим лицем здогад Федора Івановича.

... На тому місці дорога розгалужувалась — одна вела на Дрогобич, а друга на Сколе. Думали-гадали, куди ж нам прямувати, а тут де не візьмись — старий Олекса Цмоць: нема, мовляв, кращого вибору — беріть вішта й поганяйте до Синевідська Вижного, а там уже він скаже, як і де нам отаборитися, бож нема куди поспішати в далеке невідоме. Ну й посадили ми старого Цмоця на мого воза (з Миколою Рибецьким), рушили в недалеке й відоме (бодай — Цмоцеві) — я з Миколою й третім Олексою Цмоцем по-переду, Федір Іванович за нами, а Тарас Васильович з Іваном позаду — і на ніч були там, де й мали бути: Цмоць у своїй хаті, давши притулок мені з Миколою, а решта розпосілася там, де пан вйт Стефан Мицик примістив, поклавшись на добре слово старого Олекси Цмоця. Це на "тимчасом". А за кілька днів по приїзді Федір Іванович став повітовим агрономом з волі й ласки Стефана Мицика, розташувався в хоромах з родиною (була порожня чомусь хата край села) — з дружиною Єлісаветою Максимівною, сином Вадимом та Вадимовим приятелем з дому Юрком Чернявським, я замешкав — і досить вигідно — в Павла Карпиного, якраз через дорогу від Петра Яцика, нинішнього дуже доброго під-

приємця й славного вже мецената (живе в Торонто), а Тарас Вас. з Іваном Ф. засіли в Синевідську Нижньому й благоденствували там до по-ри до часу, бувши в постійному контакті, як і я, з нашим сеньйором — Федором Івановичем, який був більше за нас зайнятий, мавши посаду агронома. Живши в Синевідську недалеко від волосної управи, я майже щодня навідувався до Федора Івановича — порозмовляти не тільки на агрономічні теми, а найбільше — про вичитане з усіх газет та почуте з прерізних радіопередач, до слухання яких мав я необмежений доступ.

Влада в цьому селі була подвійна — вдень, про людське око, немовби цивільна, а вночі — тільки військова, упівська. Кажу — немов би, бо коли Іван Шило серед дня міг вести ялівку "горі селом" у напрямі Ждільного (сектор лісу) й казати, що "хлопці будуть мати добру вечерю", то хоч би й зустрів його на вулиці солтис Іван Варивода, нічого б не сказав.

З Федором Івановичем їздив я деколи до Сколого, де він одного разу познайомив мене з уже відомим йому Кирилом Йосиповичем Осьмаком, кол. київським кооператором. У Сколому тоді пересиджували, як і Осьмак, Гр. Петриченко з родиною (киянин), Микола Марковський (теж із родиною, це також кияни, але давніші, старі емігранти), Зіновій Штокало, мій добрі знайомий студент і бандурист зі Львова... У друге мене познайомив Фед. Ів. із Осьмаком тоді, коли той був уже деінде — точніше сказати, не познайомив, а поінформував, що після 15 липня Кирило Йос. Осьмак став головою УГВР...

З Синевідська ми виїхали 23 липня (1944), а повернувшись Ф. Ів. звідкись приблизно за тиждень перед тим. Спершу казав, що їздив до Львова, а вже в дорозі мало-помалу відкрив таємницю, почавши від фрази: "Ось тут на другій вулиці від головної жив Осьмак..." Це говорилося в Сколім. Так по слову й по півслова він благоволив сказати й більше на зупинках, аж поки не опинилися ми в околиці с. Славського, де перебули постом днів зо три, почавши з моєї гострої сутічки з двома братами-священиками Атаманюками. Арбітром сам назався Федір Іванович, але ось так: "Варламович, моя тобі порада — уйди ото зла і сотвори благо." Збентежені отці замовкли, а я від них отошел.

Господиня, на половині якої ми отаборилися, попередила нас, що до неї можуть колибудь завітати озброєні (чи й неозброєні) вояки УПА, але ми не повинні того боятися. Сталося так, що один офіцер УПА вілзів Федора Івановича (було б дивно, якби не вілзів — другої такої бороди на світі не було), бо вже бачив його під час I-го Великого Збору УГВР у районі Самбора, охороняючи учасників Збору. Отці Атаманюки, переночувавши, рано-вранці покинули нас, не прощаючись. Федір Іванович аж перехристився... Коли знов приходили офіцери УПА, Ф. Ів. волів вести з ними розмову в моїй присутності. Запрошували його й усіх нас — не їхати в безвість, а лишитися в горах: президент УГВР буде, мовляв, тільки радий мати близько себе свого заступника, цебто Ф. І. Вовка, а для нас, молодших, міс-

ця досить серед рідного війська (мали на увазі мене, Тараса В. Славченка, Івана Ф., Вадима і Юрія). Відповідав Ф. Ів. (за себе): "Рад би, але не можу: дружина має рак перси". Це була сумна правда. Син Вадим підганяв батька, щоб якнайскоріше дістатися до більшого європейського міста, де б знайшовся відповідний шпиталь і лікар — добрий спеціаліст-хірург. Аж у вересні перебула Єлісавета Максимівна тяжку операцію в Банській Бистриці (Словаччина). Якби не те родинне нещастя, Федір Іванович не завагався б — прилучився б до штабу К. І. Осьмака, бо дуже йому не хотілося забиватися до безнадійної (він пізніше казав навіть "гнилої") Західної Європи.

На цій полонині не тільки оловів Ф. Ів. про I-й Великий Збір УГВР та вибору керівних органів з Президентом на чолі, а й дав мені прочитати деякі документи (основоположні) — Платформу, Устрій та Універсал (не пам'ятаю, чи в цілості і все він тоді вже мав). З притиском говорив і підкреслював Ф. Ів., що він і такі, як він, на Зборі стояли й відстоювали ту засаду, що УГВР не починає історії від себе (це відносилося до тексту Універсалу УГВР), а тогочасну визвольну боортбу (1944) — розглядає як пряме продовження національної революції 1917 року. У тексті Платформи, як пам'ятаю, говорилося про народно-демократичний спосіб визначення політичного устрою в українській державі шляхом загального народного представництва. Щождо соціально-економічного ладу в самостійній українській державі виразно сказано про паралельне існування вільної (приватної) і плянованої економіки, про соціальне законодавство, але й про націоналізацію (усунення) основних природних багатств.

Десь на іншій зеленій галавині в міжгір'ї спинилися ми були трьома возами на обід, але чомусь не підіхавши близько до таких, як ми, подорожніх, які стояли двома возами й обідали. Спинилися, бо так хотів Ф. Ів., який завжди їхав попереду всіх нас. Я не втерпів і підбіг сам до тих дох возів — кортіло, мабуть, придивитися, чи нема кого серед них знайомого, а заодно й запропонувати, щоб пристали до нашої валки: з самого ранку того дня Ф. Ів. тільки про те й говорив, що треба зібрати більший гурт, то безпечніше буде перевалювати через Бескид. Та ба! Сироокий і вже лисавий чоловічина, нервово розмоляючи зі мною (після того, як устигли познайомитись), чомусь суєтився, розмахував руками й підганяв своїх супутників, щоб запрягали коней, які тимчасом паслися, бо йому, сироокому й лисому, чомусь уже пора їхати... А сам він воза не мав, їхав із кимось — як пасажир. Ті хлопці посміхалися, не хотіли спішити, а мій новий знайомий (він процідив крізь зуби своє прізвище на "ч", але розібрati я не зміг) насідав на них: "Ідемо, ідемо, кажу ж вам!" Ну, розуміється, й поїхали, а лисий і сироокий, насупившись, усівся в задку воза на сіні — і тільки помахав мені рукою... Кажу Федорові Івановичу, що сталося, а він, кривлячись, каже мені: "Так то ж Чечет. Наговорилися?" Виявилось, що і Вовк, і Чечет — обидва з Нікополя. Чи вони з дому мали якіс-

Під Попрадом у серпні 1944 року..
Пригорнувшись до каруци, стояли й думу думали
(зліва направо): Вовк, Ф. Ів., автор цих спогадів;
Редька, Гр. Іл.; Вадим (Федорович), Юрій Черняв-
ський та ін.

порахунки, не сказав мені Ф. Ів., але було певно, що Чечет, мабуть, не мирився з Вовком, а Вовк недолюблював Чечета. Дуже бо схожі на тури. Коли зустрів я Чечета в Торонто біля церкви в 1949 році, напрів весні, він був у капелюсі, то по самих очах чомусь не віпізнав я його. Так він сам озвався до мене, кажучи, що ми вже знайомі з Карпат... Подав мені руку, промовивши: "Волиняк. А тоді, в Карпатах, був Чечет іще". І відразу насилився на мене: "Хвалю вас. Слава героям!" Питаю, в чому річ, а він: "Ви з Вовком півсвіта проїхали, а я б і півдня не витримав..." Моя відповідь на те була дуже коротка: "На себе пеняйте..."

... Подолавши Бескид, заночували ми в селі Скотарському — вже на Закарпатті. Цілу ніч лив дощ, промокли ми до ниточки і все наше в воді плавало, бо стояли на вигоні. Два дні сушкилися і не обсохли. Ще б стояли й сушкили свої скарби, та хліба не було ні крихти. Куди не підемо, кого не спітаємо, чули одне: "Хліба не є." На другий день нашого постю унадились до нашої валки місцеві молодиці: "Що маєте на продай?" Підійшли й до Вовкової каруци з тим питанням. Голодний і сердитий Федір Іванович вибухнув: "Я на продай. Що дасте?"

... Перетнувші східний клин Закарпаття (Поляна, Перечин...), опинилися ми на українській частині Словаччини, побувавши в Воронові, Левочій, Пряшеві, а під самі Татри заїхали, щоб одержати біженецькі посвідки, без яких рухатись по Словаччині було невигідно: раз-у-раз зтаримувала поліція, місцева влада утруднювала зупинки на нічліг; у Пряшеві жандармерія умудрилася за-проторити нас до табору інтернованих та інших арештантів, а все через те, що ми нелегально в'їхали до Словаччини й мандруємо без тих спасених посвідок, які, як ми пізніше довідалися, видавалися на словацькому кордоні в Межилабарцях та ще десь. Під мудрим керівництвом Федора Івановича за цей короткий час нелегально-

го перебування на Словаччині зуміли ми вирватись уночі з валки, яку конвоювали поліцай до Кошиць (а звідти нас би погнали до Віденського Нового Міста окопи копати), викрутись із табору інтернованих (Федір Іванович зумів вплинути на охоронця табору — словацького українця, і той, також нелегально, нас випустив), навмовили Славченка Т. В. продати білих кобилиць (він називав їх *Параски*) і поїхати на розвідку до Межилаборець — у справі посвідок, та й не дочекалися його повернення до нас під Попрад. Посвідок нам у Попраді не хотіли видати, хоч ми цілій тиждень оббивали пороги Окрасного Ураду. Знайшовся, нарешті, добрий словацький українець в тому Ураді — і задовольнив прохання нашого патріярха з розкішною сивою бородою (Федора Івановича), таки видав посвідки. Але... Не встигли ми вийти з Попраду, як зчинилася в місті паніка — червоні партизани вийшли з гір і оточують місто. Поліція випустила нас із Попраду тільки на тій підтсаві, що ми маємо легальні посвідки на право пересуватися по Словаччині.

... Але що ж — з міста ми вийшли, а куди іхати далі і де шукати притулку? Стоїмо на дозорі й думаємо (дивитись на фото з того моменту...).

Хтось нам порадив — не їхати битим шляхом, а польовими дорогами — так, мовляв, безпечніше буде. Але за яким компасом брати курс? Чи не краще стояти десь на місці? Федорові Івановичу починав уже яzik заплітатися, але він робив вигляд, що не розгубився ще, і повторював своє твердження: "В движенії спасені..." Двигаємося — на захід, покоряючись старшому. Ось перед нашим носом прокотився паротяг, над ним повівав червоний прапор із серпом і молотом. Спинилася наша жалобна процесія — чи не самі коні стали... Стоїмо й бачимо: нам назустріч іде словацький вояк (в уніформі), а співає на повний голос — українську пісню. Порівнявся той вояк із нами, а Вовк до нього: "Сину, ти, як бачу, також українець — порадь, що нам робити." Мирно поговорили з тим словацьким українцем, який кінець-кінцем "потішив": він сам пристав уже до партизанського гнутя (руху). "Партизанське гнуте" — повторював Вовк, спльовуючи; і не говорив, а харчав; вояк-партизан, розуміється, вже не чув того, далеченько відійшов, співаючи. А Єлісавета Максимівна — Вовкова дружина — обнімає чоловіка й благає: "Вовчику, не хвилуйся, заспокойся — ми щось гуртом придуємося... Пізніше казала мені Вовчиха, що вона дуже боялася, як би з чоловіком найгіршого не сталося.

...Хто міг подумати, що в Богом береженій Словаччині може вибухнути повстання?! Проти кого? Партизанска пропаганда кричала — повстання проти німців, а фактично те повстання було замахом на словацьку самостійну державу з урядом католицького священика д-ра Йозефа Тісса, президента. Так хотілося Бенешеві в Лондоні, так робили організатори й керівники повстання (чи це не була з боку Сталіна вдячність Бенешеві за його вислужництво-посередництво між Гітлером і ним, Сталіном?), спущені пар-

шутами з радянських літаків темними нічками. Найбільше ламав собі голову, ясна річ, Федір Іванович — він же був не тільки наш сеньйор, а й муж із думкою в голові, що він заступник УГВР. І недарма так сокрушалася його чуйна дружина, побоюючись чогось недобого з її чоловіком... На пораду добрих словаків ми розпосілися — за вибором Федора Івановича — на чудовому пасовищку: нас не було видно з головної дороги, а коням роздолля на узлісці. До містечка звідти було недалеко; що треба було купити, по черзі ходили молодші Робінзони. Та вислідила поліція — і завела нас у широченьку долину, прилучивши до великої валки земляків, — під село Мито. Тут знову від проїжджих тільки й чули відоме "пречо". А щось гірше за "пречо" почули від чеського (не словацького!) офіцера, який дістався до партизанської зони аж ... з Англії, як і міністер Франтішек Немец*) та генерал Вест: нас би — казав той офіцер-чех — пора вже всіх перестріляти; а коли трохи пом'якшав, звертався до всіх нас із "компліментом" — ми, мовляв, "дураці", якщо досі мріємо про Україну (Вовк відважно сказав був, що він не інакше любить Україну, як той чех свою країну), бо вже незабаром "Ческо а й Словенско" будуть "губерніямі велького Руска." — "Отоді й ви, пане капітане, зрозумієте нас" — випалив Вовк.

... Далі — з-під с. Мито, по чотирьох днях нервозного стояння, рушили на захід: селяни вимагали, звертаючись до своєї влади й поліції, кудись забрати наш табір. Хтось переконував, що дорога відкрита аж до Зволена, а там можна сісти на потяги й висмикнутися із партизанської зони далі на захід. Наш сеньйор, Ф. Ів., не вірив у це, але здався на волю Божу. Аж поблизу с. Лучатина, де валка мала звернути вбік і добрatisя до Зволена, нас несподівано перестріли радянські парашутисти на чолі з Гр. Мильниковим, комісаром — як потім виявилось — бригади Єгорова. З того моменту почався жах: усіх чоловіків відділили від жінок (і родини узагалі) й повели долиною в ліс... Не постріляли: хтось наказав везти всіх до Брезна. У Брезні — сотні вже таких самих, відбувають вишкіл. Вечеря — сало, але без хліба. Уранці — недідки з казарми, а після того — "виходи стройтесь!". Єврей з Одеси — Даниїл Дрезо — за кілька хвилин відсортував тих, що не можуть воювати, — за віком, станом здоров'я, повіривши (о чудо!) на слово. Першим небоєздатним оголосив себе Вовк Ф. І., подавши свій вік — 72 (доточив усього-навсього 30), другим був Богдан Нарожняк ("умирав" від астми), далі священики Атаманюк, З. Нарожняк; приблизно половина нашої валки самовибралися. Їх поблагословили в дорогу до с. Лучатина, іти пішки... Такі самі біженці, як ми, батько й син Бречки (на два дні раніше стали новобранцями), ширili версію — хто не лишився, щоб воювати, того десь за містом — до 'дної ями присиплять. Вадим, син Ф. Ів., був у паніці за долю батька, але й не наслілився назвати себе небоєздатним (19). По трьох днях надійшла вістка з Лучатина, що всі небоєздатні поєдналися з родинами... А на четвертий день, властиво — ніч, "вишколених" потягом переки-

нули до Турчанського св. Мартина — й відразу кинули на лінію фронту. Скільки полягло, а скільки самодемобілізувалося (під впливом і за підтримкою прозрілих і розчарованих словаків), ніхто не знов. Мене капітан Кость Олексієнко (теж біженець) висортував собі в писарі-перекладачі (його Єгоров призначив завідувати постачанням). Перемішався кошмар із чудесами, чому сприяли поразки на лінії фронту, зростання паніки. Одне з можливих чудес: я з Олексієнком відвідав Федора Івановича з родиною — в с. Преході й тоді ж переконався, що наш воїн Вадим пасе своїх коней — ніби й не був на фронті. Олексієнко іздив, розуміється, з діловою (службовою) місією — по провіянт для недобитків бригади, а я був йому перекладачем. Ми так не раз підкинули, скільки хотіли, харчів для родини Вовка... Згодом мені помог лікар-сврей Вайс "захворіти", а Олексієнко випорснув із гнутя — своїм способом, але перед самим кінцем партизанської стихії-саволі. Ми вдвох з Олексієнком висловили надію, що віце-президент УГВР уде-корує нас високими орденами. Задовольнилися урочистою обіцянкою.

Остаточно "народне" повстання погасло 28 жовтня (почалося 28 серпня), принаймні — перед моїми очима: остання перестрілка партизанів з німцями, які надійшли зі сходу (їх передчасно накликали до Словаччини самі ж партизани), — відбулася на вулиці в Словенській Любчі, де вже ніхто того й не сподівався, бо радіом повідомлялося, що рештки партизанів здалися або розпорошилися вранці того дня (28 жовтня), а залишені напризволяще їхні безпосередні начальники (такі як "капітан" Єгоров, Зайцев, Кузнецов та ін.) напередодні чи ще раніше повтікали і поховалися в неприступних ущілинах гір. І тому що тієї сутички не сподівалися, до Словенської Любчі (де велике село) сходилися з околиць (із схованок) і з'їздилися з навколоишніх сіл наші знайомі, з Федором Івановичем включно — і почували себе цілком безпечно, аж поки раптом не почули стрілянини на вулиці. Дружині о. Зенона Нарожняка гріх надав виглянути в вікно з хати — і її легко поранила сліпа куля. Я з приятелем Василем Г. (він навчився від мене "захворіти" й також був зі мною на волі, покинувши загін Кузнецова) окопався в порожній хаті — такий великий, що міг примістити й Федора Івановича з родиною та Богдана Нарожняка з дружиною. Цілих два дні збиралися ми в дальшу дорогу та все слухали радіо, щоб упевнитися, що вже справді можна їхати безпечно. З Банської Бистриці та з Братіслави повторювалися достовірні повідомлення, що всі верховоди "народного" повстання, з Густавом Гусаком включно, вже приземлилися у Львові, а з Лондону надриваючись горлала та сама дикторка то чеською, то словацькою мовою, закликаючи словаків *hrdinsky bojovat'* і під проводом Гусака**) та Шмітке (партийна цяця) валити *tissovsko-machovskych zradcu* (по-словацькому вона говорила з чеським акцентом...). А наш Федір Іванович, навчившись уже добре розуміти словацьку й чеську мови, юдливо коментував, приміруживши одне око: "От стерво! А чому ж ти чехів не закликаєш бойовати грін-

ську? Кого ж той блаженний священик Тіссо зрадив? Спитай-ні, дурепо, свого йдола Бенеша!" А вже після таких висловів спинити Вовка було неможливо: він вдавався в таку нищівну критику шовіністично-імперіалістичних нахилів і чеських політиків, і німецьких, і російських, польських, що на нього страшно було дивитися. Тут він згадав і того чеського капітана з Англії, котрий нахвалявся перестріляти нас. І запитував: "Хто з вас чув, щоб хоч один словак таке сказав про нас?" Дуже халив уряд Тісса, який дозволив тридцятьм тисячам біженців (також українців!) розміститися на Словаччині; твердив і повчав, що словаки можуть бути нашими вірними друзями і союзниками: забув, як дратувало його на початку "пречо утекате?" Ні, не забув, а зрозумів остаточно, чому вони питали, а тепер перестали, нюхнувши партизанського гнутя (парашутистів-партизанів).

... Вийшовши з Словенської Любчі й минувши Банську Бистрицю, сказав я Вовкові, що знов від свого приятеля Василя Г.: десятьох із нас Єгоров доручав Кузнецову (це той, що стояв із своїм загоном особливого призначення в с. Лучатині) котріось темної ночі — до днії ями... Василь бачив те розпорядження і список (був якийсь час писарем у Кузнецова — перед тим, як вирішив "захворіти" й стати невидимим разом з інш. Трачуком та іншими), у якому "пишалися" імена — Вовкове, Олексієнкове, моє, Кучмендине (вет. лікар), Трачукове та ін. "Шльопка" — за язик із словаками. Моя новина не була для Федора Івановича великою несподіванкою, але бачив я, що на нього мої слова не справляли відповідного враження. Я, однак, дуже просив його — на якийсь бодай час, поки ми на Словаччині, стриматися з запальними виступами перед першою ліпшою авдиторією (він, Ф. Ів., це робив усю дорогу з великим надхненням). Та аж у Тернаві (*Trnava*), коли ми випадково зустріли Кучменду, мої слова і благання прийняв Ф. Ів. цілком серйозно до відома: Кучменда сказав нам, що він по дорозі надібав пішого капітана Костя Олексієнка, від якого довідався, що його — Олексієнкову — дружину й тестя в Тісовці постріляли німці негайно після 28 жовтня (кінець партизанщини) на донос якихось *не-словаків*, що Олексієнко добровільно служив командиром партизанів і склався з парашутистами в горах. До речі, знов Ф. Ів. (від мене першого), як і коли був підмінний у пастку міністер оборони полковник Чатлош, а в Словенській Любчі Василь Г. уточнив: Чатлоша хитромудро заманули з Братіслави до Брезна (певну або й вирішальну роль в тому зіграв Голіян — словацький партизанський генерал), а згадуваний Кузнецов виконав операцію — посадив Чатлоша на літак і відправив до Львова, звідки його (Чатлоша) забрали до Москви. Це склопись іще тоді, як ми сиділи в школі-казармі — як "новобранці", цебто в першій половині вересня (1944). А як це той Кузнецов не виконав меншої й легшої операції з *нами*, треба вважати за диво: хібащо йому, як і Єгорову, добре словаки після *переорієнтації* в армії та обмежили свободу дій (саволю) — саме в той час.

ПОВСТАННЯ НА ПАНЦЕРНИКУ

“ПОТЬОМКІН”

(Продовження з попередніх чисел)

А нахил і пориви Федора Івановича — неймовірно відважного! — просвіщати словаків, щоб не питали "пречо утекалі", хто б не розумів: для його прямої натури дивовижна непоінформованість словаків про СРСР була ножем у серці. Забігаючи наперед, стверджую факти: зустрічали ми — Федір Іванович і я — не одного словака-втікача в Австрії на весні 1945 року (фабриканта Біліка та ін.), які зворушливо дякували Федорові Іановичу за ту правду, яку він уточмачував у їхні голови. Ще й таке казали: помогло те їм, були вони краще приготовані, коли й іх спіткало лихо, — і з мольбою згадували його та готові були в ноги йому поклонитися за ширу пересторогу. А мені особисто казав кол. генерал словацького партизанського гнутя Требіхавський, коли вже працював у словацькій секції "Голосу Канади" (з 1953р.), що то сам Бог послав був нас на Словаччину, щоб іх своєчасно зорієнтувати й охоронити від іще більшого лиха, якого вони могли несвідомо наробити...

Це не більше десятої долі написаного — в 500-сторінкових спогадах — і про самого Вовка Ф. Ів., і про події, пов'язані з його іменем (участю). А хто хоче ще додати щось, чого я міг не знати, раджу не вагатись. Зокрема й про "пропащу силу" Вовчуку в середовищі ЗЧ ОУН... Тож і про те, як і чому Вовчука там — особливо після вбивства Бандери — старалися тримати в чорному тілі, ба навіть усувати з почесних становищ (місць). І чому він не відійшов від того середовища, як це зробили В. І. Гришко, А. Г. Рябишевенко та ще декілька. Знав я (навіть дуже добре), як йому печінку юти не тільки організаційні спраби, а й суті політичні та провінціялізм (партикуляризм), хоч він, про людське око, ту журбу збував одним словом — "образується" (якось, мовляв, буде). Мабуть, вірив у свою перевагу й можливість скерувати енергію того руху на праведну путь. Іван Вовчук знов, що в тому середовищі є багато відданих і чесних українських патріотів, таких попросту золотих людей, як Михайло Сосновський, як магістер Володимир Кліш... На таких він орієнтувався, на них покладав усю надію. З ними надія вся гори перевертати. Не зміг — не повелось Вовчукові: вожди стали на заваді — вони бо розумніших за себе бояться, тому й не люблять, близько коло себе тримати — ні-ні! Вони воліють бути великими (хоч отакенькими...) і непогрішимими, поки близько з ними бодай ще Мазур і мазурики.

^{*)} Той самий, що був послом Чехо-Словаччини в Оттаві, в 1948 р. вибрав свободу, а після того працював у "Голосі Канади" й був там як тиј mily pritel Frantisek... Бувши якось у Монреалі, Федір Іванович хотів, щоб я звів його — це було в 1953 році — з Немцем, але спроба не вдалася, бо саме тоді Немец був у відпустці... (Примітка моя. — Д. К.).

^{**) ...теперішнього президента ЧСР.}

Матроси вмить усі знов були на своїх місцях. Ale "Гурра!" не стихало і переносилося з посту на пост, доки судна не відійшли на значну віддаль. По кількох хвилинах ескадра стала біля Одеси, а ми опинилися у морі. На флагманському судні підняли "Потьомкіну" сигнал: "Дозвольте стати на якір". Від нас відповіли: "Офіцерам покинути судна і зійти на берег!" Відповіді не було. Тоді наш панцерник повернувся кругом і попрямував назад до міста. Помітивши цей маневр, ескадра стала відходити у море. "Потьомкін" знов пішов у середину її: сходимося і знов ми проходимо між панцерниками "Синоп" і "Ростислав". З трьох панцерників знов гремить "Ура!". "Три Святителі" і "Ростислав", як і перед тим, ідуть в повному бойовому порядку. Розходимося і ескадра віддаляється, простуючи до обрію. Тепер команда зоставалася у нас увесь час на своїх місцях, але хто мав змогу не спускати з ескадри очей. Коли вона була вже від нас на значній віддалі, "Георгій Побідоносець" почав від неї відставати і, нарешті, спинився. Ескадра повним ходом стала утікати у море і швидко зникла за обрієм. Тим часом із "Георгія Побідоносця" через семафор⁵) стали прохати в імені команди прислати з "Потьомкіна" депутатію, яка б з'ясувала, що сталося. Від нас була виражена частина караулу разом із Матюшенком і Кирилом.

Ось як описували ту сцену, яка відігралася там по приїзді нашої депутатії, товариші, що іздили туди: "Як тільки ми ступили на пост "Георгія Побідоносця", нас обступили матроси, які один поперед другого розпитували нас про те, що скільки на "Потьомкіні". Матюшенко звернувся до них. Розповівши докладно про все, що сталося у нас 14 червня, він додав, що "Потьомкін" є тепер першим народнім кораблем, який став на бік народу, вступив з урядом у рішучу боротьбу, і прохав команду "Георгія Побідоносця" прилучитися разом зі своїм панцерником до потьомкінців. У вілповіль на його промову прогриміло "Гурра!". Тоді Кирило звернувся до офіцерів, які всі на чолі з комендантром капітаном 1-ої ранги Гузевичем стовпилися на місткі. Він сказав їм, що від цієї хвилини "Георгій Побідоносець" переходить до рук народу і їм, як слугам старого ладу, більше нічого на ньому робити. Тому їх зараз же звезуть із панцерника.

⁵⁾ Особлива сигнальізація прaporцями або ліхтарем, семафором можна порозумітися на великий віддалі.

Потім викликано варту і їй наказано арештувати офіцерів, від яких тут же відібрано зброю. Нараз пролунав постріл, і тіло одного з офіцерів полетіло з містка у воду. То був лейтенант Григор'єв, який пострілом із револьвера покінчив із собою. Інші покорилися своїй долі і були заарештовані. Їх посадили на баркас і з озброєною вартою відправили до "Потьомкіна". Всі кондуктори, як і у нас, залишилися на кораблі. Одного з них, старшого боцмана, обрано на коменданта.

Я стояв на помості, коли георгієвських офіцерів підвезли до нашого борту. Білі і перелякані сиділи вони серед озброєних матросів. Позаду біля стерничого сидів Матюшенко з револьвером у руці. Поки лагодилися узяти баркас на буксир до торпедовця, деякі з офіцерів помітили мене. Вони з видимим здивуванням показували очима один одному на мене, коли я радився з деякими з товаришів про те, до якого місця краще буде їх відвезти. Нарешті баркас узято на буксир до торпедовця. Я й дійшов до самого борту і кілька хвилин із мимовільною цікавістю розглядав полонених. Між ними було кілька чоловік, з якими я був добре знайомий. Але тепер ми були один одному зовсім чужі, і дивилися так, немовби то ми побачили один одного вперше...

Торпедовець рушив і, тягнучи за собою баркас, швидко понісся до берега. Потім "Потьомкін" пішов на своє старе місце, де й став на якір. "Георгію Побідоносцю" дано сигнал підійти до нас і теж стати на якір. Він зараз рушив до нас.

Коли проходив повз "Потьомкіна", з нього за всіма військовими правилами відсалютували старшому товаришу; на помості по бортах виласхтувано в лаві команду, на мостику і біля трапів стояли кондуктори, витягши на струнко і держали руки біля козирка. Сурмач грав привітальний сигнал. Від нас відповіли таким же сигналом, а я, стоячи на помості, зного боку з задоволенням відсалютував новому спільнникові. налом. Загримів якірний ланцюг, і "Георгій Побідоносець" став трохи позаду нас. Радощам серед нашої команди не було межі: ще б пак! Адже тепер у нас певною мірою була революційна ескадра: два панцерники, торпедовець і шпитальне судно. З цією силою вже можна було виступити якнайрішучіше.

Як тільки "Георгій Побідоносець" став на якір, відти прийшов до нас обраний на коменданта кондуктор, який був досі на панцернику старшим боцманом. Перше враження від нього було дуже неприємне. У виразі його червоного і жирного лиця було щось тупе, звіряче й огидне. Його маленькі очі, ні на хвилину не спиняючись, усе бігали, неначе він тільки що прокрався. Руки були якось ненатурально рухливі. Але взявши на увагу, що він був обраний на таку відповідальну посаду самою командою, яка мала час його добре пізнати, я примусив заглушити в собі незвільне почуття огиди і, пішовши з ним у каюти-компанію, по-товариському почав розмову з ним про технічні справи керівництва "Георгієм Побідоносцем". Дізнавшись від нього, між іншим, що там ще немає бойового статуту, я порадив йому,

маючи на увазі всякі можливі випадки, зараз таки заняться уложенням його, хоч би у головних рисах. Побалакавши ще кілька хвилин з деким із наших товаришів, він поїхав назад до себе, ніби щоб полагодити всі технічні справи керування кораблем. Тим часом прилучення до нас нового панцерника зробило велике враження і на владу і на мешканців Одеси — до борту "Потьомкіна" підіхав капітан порту і запитав, чого ми хочемо.

Від нас йому відповіли: "Ми вимагаємо щоб командуючий військом розброй його та віддав зброю народові, який утворить національну гвардію для оборони своїх прав. Вугілля, прісну воду та харчі нам дасть сам народ". Капітан поїхав, а слідом за ним стали приїздити капітани приватних пароплавів із проханням дозволити їм вийти з гавані. Усім їм дано дозвіл на те.

Увечорі в адміральськім помешканні, де було призначено зібрання Комісії, зібралися сила матросів, яким сьогоднішнє засідання здавалося особливо цікавим. Тут же була депутатія від команди "Георгія Побідоносця". Панувало незвичайне пожавлення. Це був момент, коли дух команди досягнув свого апогею, коли віра в свою силу і надія на щасливий кінець розпочатої боротьби додали духа всім хоч на які рішучі вчинки. Мрія розкривала перед нами найблискучіші перспективи: день останнього суду над тиранами й катами, день, у який сам народ диктуватиме новому урядові нові закони, здавалося, був уже недалеко.

Гомін сотень голосів наповняв усе помешкання. Всі не переставали ділитися один із другим спостереженнями і враженнями сьогоднішнього дня. І коли зібрана Комісія вимагала починати, мені, як президентові зібрання, коштувало немало сили втихомирити всіх і відкрити засідання.

Найперше вислухано оповідання одного депутата із "Георгія Побідоносця" про події останніх днів у Чорноморській флоті.

Він розказав як 14 червня практична ескадра, що складалася, крім інших суден, із панцерників "Три Святителі", "Ростислав", "12 Апостолів", "Синоп" і наш "Георгій Побідоносець", почала кампанію, а 15-го несподівано для всіх прийшов від головного коменданта наказ панцерникам "Три Святителі", "12 Апостолів", "Георгій Побідоносець", мінному крейсерові "Казарський" і чотирьом контраторпедовцям негайно вийти у море. По кількох годинах усі названі судна знялися з якоря і рушили в дорогу. Нікому, крім комендантов і, може, офіцерів не була відома ціль цього походу. Офіцери з заклопотаними лицями про щось таємно переговорювались, а команда губилась в усіх здогадах. Увечорі 16 червня панцерник підійшов до Тендри і став на якір. На другий день вранці на шкіпцях панцерника зібрано команду і коменданту прочитав наказ контр-адмірала Вишневецького, під проводом якого перевела ескадра. У наказі говорилося, що команда панцерника "Князь Потьомкін Таврічеський", збунтувавшись 14 червня, частину своїх офіцерів, у тім числі коменданта і старшого офіцера замордувала, а останніх висалила на берег. Далі говорилося, що ескадра повинна йти до

Одеси, щоб утихомирити бунтарів. Адмірал заспокоював команду, твердячи що ескадра в "Потьомкіна" стріляти не буде, а заволодіє ним без жодного пострілу і приведе разом із повстанцями у Севастополь

Останні слова були покриті одностайним рे�готом зібарних. Почулися іронічні зауваги: "По японському, значить! От так бравий адмірал!"

Підождавши, поки всі знов заспокоїлися, товариши вів далі: "Зараз же по тому ескадра знялася з якора і в повному бойовому порядку рушила в море. Ось показується Одеса а на її рейді, курячі усіма трьома коминами, стойть "Потьомкін". Ескадра заповільнила хід, але "Потьомкін" швидко наблизався. По кількох хвилинах можна було ясно бачити, що він іде на нас. Ескадра спинилася. Та нараз після сигналу з флагманського судна повернула кругом і повним ходом почала тікати від "Потьомкіна".

"Без жодного пострілу!" — ідко глузував хтось і юрба знов розреткалася веселим сміхом... На морі до нас прилучилися "Ростислав", "Синоп" і ще два контрторпедовці. Всі ті судна прийшли з Севастополя. Підкріплена таким чином ескадра попрямувала знову до Одеси. Швидко ми опинилися проти "Потьомкіна", який нісся на нас. Команда глухо хвилювалася. Коли ж він підійшов зовсім близько і почав спрямовувати на панцерники свої гармати, серед матросів піднявся гомін, почулися голоси: "Братці що ж це буде? Адже "Потьомкін" миттю пустить усю ескадру на дно! За віщож ми зложимо свої голови? Краще вийдемо всі нагору! Потьомкінці не стрілятимуть у нас, коли бачитимуть, що ми не йдемо проти них із лихою думкою"... Кілька чоловік вибігли на поміст, кличуки з собою й інших і нараз усі, покинувши гармати і свої стійки, кинулися за ними і вкрили весь поміст. Теж було і на "Синопі" і на "12 Апостолах". Коли ескадра зійшла з "Потьомкіном" і коли відти донеслося до нас "Гура!", в команді запанувала справжня екстаза. Як один чоловік, вона грянула у відповідь "Гурра!"... Команда вже не йшла з помосту. Навпаки, і тих небагато, що ще лишалися на своїх місцях, поспішли прилучитися до всього гурту. Так ми пройшли і вдруге повз "Потьомкіна" і опинилися на морі. Ескадра йшла повним ходом, а ми почали відставати і зовсім спинилися. Команда почала голосно заявляти, що не дозволить панцерикові рушити, поки не дізнається, що сталося на "Потьомкіні" від самої його команди. Начальство очевидчаки змішалося. Тим скористався один із товаришів і по семафору став запрошувати депутацію з "Потьомкіна". По кількох хвилинах ваша депутатія була на напотому помості, а ще через якийсь час "Георгій Побідоносець" був у руках матросів, що підняли пропор повстання за волю народу."

Депутат скінчив своє оповідання. Щоб дати час зворушеному його оповіданням зібранню трохи заспокоїтися, об'явлено коротеньку перерву, по якій засідання ведено далі. Рішено було, на випадок, коли комендант війська не виконає

наших вимог, завтра же ранком розпочати воєнну акцію на морі і на березі з тим, щоб заволодіти містом. Постановлено було теж перемінятися частиною команди з "Георгієм Побідоносцем".

Після нарад про ще деякі другорядні справи, засідання було роз'язане. Перед тим, як лягати спати, я обійшов панцерник. Стомлена працею і пережитими враженнями команда спала, тільки матроси вартового відділу, стоячи на своїх стійках, не переставали ділитися одним з одним споминами сьогоднішнього дня і надіями на будуче. Темні сили у нас були паралізовані... Зате не дрімали вони, як згодом виявилось, на "Георгію Побідоносці".

Тієї ночі я довго не міг заснути. Зворушенна уява розкривала найясніші перспективи, і я мімохіть линув мріями у недалеку будучність, яка, здавалося, готова вже великих історичних подій. Може завтра ж, заволодівши разом із повстанцями народом Одесою, ми запалимо пожежу загального повстання на цілому півдні. А там піднімуться окраїни, що давно вже хвильюються. І коли при цьому не сколихнеться і центр і таким чином у боротьбі проти спільнога ярма не з'єднається вся Росія, то бодай, може, Кавказ, Фінляндія, Польща і моя рідна Україна добудуть давно бажаного права улаштувати у себе життя народу на підставі свободи і справедливості. Було вже за північ коли, стомлений враженнями і думками, я, нарешті, заснув міцним сном.

(Далі буде)

ПІСЛЯ ЛЮБІМОВА — ТАРКОВСЬКИЙ

Відомий радянський кінорежисер Андрій Тарковський, виступивши недавно на пресовій конференції в Мілані, Італія, заявив, що він вирішив залишитися на Заході.

З дозволу уряду СРСР, він майже рік працював уже кінорежисером на Заході, але "коли радянські органи заборонили висвітлювати мої фільми в СРСР, я знову, що моя доля тепер залежить від мене і я мушу прийняти якесь рішення" — заявив Тарковський кореспондентам.

Тарковський виступав на конференції в товаристві двох таких же недавніх неповоротців — Мстислава Ростоповича, теперішнього директора Вашингтонської симфонічної оркестри, і Юрія Любімова, колишнього московського театрального режисера, який понад рік працював у Лондоні та в Італії, звісно вирішив не повернутися до СРСР.

Андрій Тарковський і його дружина Лариса стають тепер отримати дозвіл на виїзд з СРСР іхньої матері та 14-річного сина.

Випадок з Любімовим і Тарковським ще раз наочно підтверджує, що російські радянські мистці і в цьому користуються привілеями, які їхнім українським колегам навіть снитись не можуть.

ШВЕДИ В УКРАЇНІ

(До 275-річчя нещасливої битви під Полтавою.
Закінчення з попереднього числа)

Зайшовши 8 листопада у Батурина і побачивши його страхіття, шведське військо почало рухатися на південь. Десь 16-18 листопада вони просунулися до районів Лохвиця-Гадяч-Ромни. В цьому районі залишилися вони до половини грудня. Роблячи виїзди, розвідчі чи з метою дістати харчові продукти та фураж для коней, шведські війська наблизилися до кордонів Слобожанщини, яку вони вважали вже ворожою територією і поводилися там, як звичайні завойовники. Крім того, війська мали наказ винищувати все населення тих населених пунктів, які ставили будь-який спротив. Отже в цей час дуже постраждали містечка та села Сумського полку Слобожанщини. Зокрема: м. Недригайлів, де населення і козаки, засівши в замкові, тиждень билися з відділом шведських військ під командою полковника Дюкера і врешті містечко було цілковито спалено; с. Терни, яке 9 грудня було захоплене шведами і в якому шведи вигубили понад 1600 чол. населення, а саме село спалили; великий спротив шведам виявило населення села Олешня, Охтирського полку, замкнувшись в дерев'яному укріпленні. Коли шведам вдалося це укріплення підпалити, всі там згоріли. Але найбільше неприємностей зазнали шведи у селі Веприк, між Охтиркою та Гадячем. Тут теж було пограничне укріплення, в якому була московська залога. На цей укріплений пункт базувався один з багатьох рухливих військових відділів московської армії, які мали завдання весь час турбувати шведів і не давати їм спокою. Він так турбував шведів, що врешті Карл дав наказ своїй гвардії взяти це село і зліkvідувати його залогу. Але штурм цього невеличкого укріплення затягнувся на два тижні і коштував шведам 46 офіцерів та 1200 вояків.

В той же час, штаб московського війська підготував і виконав напад на м. м. Ромни та Гадяч, де були великі запаси ріжного збіжжя. Не зважаючи на те, що ці пляни стали відомі шведам, все ж москалям вдалося увірватися у ці міста й попалити ці склепи. В нападі на Ромни брали участь і українські слобідські козаки, які були разом з московським військом. Вони зокрема виявили найбільшу жорстокість по відношенню до місцевого населення, ніби за його співпрацю з шведами. (про це згадує Т. Г. Шевченко у своєму творі "Великий лъх".)

На початку весни 1709 року, Карл XII, за погодженням чи за порадою Мазепи вирішив зробити велику військову демонстрацію наступу на Московщину в напрямку на Білгород. Ця диверсія-демонстрація мала на увазі відтягти москов-

ські війська з України та показати своїм можливим спільникам у війні з Московщиною (Туреччині, Запоріжжю, Донським повстанцям на чолі з І. Некрасовим та Калмицькому царству, заходи для приєднання яких до протимосковської коаліції весь час провадилися і шведами, і Мазепою) активність своїх сил. Одночасно була ця диверсія загрозою також Воронежеві, базі московської нової флоти.

Знявши більшу частину своєї армії з зимових постій, Карл спрямував її через Опішню та Краснокутськ на Харків. Але... й ця справа не вдалася. На перешкоді стала природа. Після лютої зими, раптом, вже 12 лютого прийшла весна з великими зливами. Відлига та величезна повінь, зробили похід неможливим. Шведи встигли дійти тільки до Коломаку та Краснокутська і зупинилися. Оскільки ці простори були вже Слобожанщиною, шведи самі призначалися, що пройшли цю територію вогнем і мечем. Міста і села були попалені до основ, всіх жителів було знищено, багато тисяч худоби побито і попалено. Загинули тоді такі міста і містечка: Краснокутськ, Котельва, Городня, Куземин, Мурафа, Рублівка, Олешня та інші. Багато також загибло сел на вкруги цих містечок. Ці дії шведів не залишилися без відплати з боку місцевого українського населення. Підтримуване і роз'ятрюване московською адміністрацією, все населення пограниччя Гетьманщини та Слобожанщини повстало проти шведів і не давало їм жодної пощади. На партізанку селянства шведи відповідали репресіями, репресії посилювали партізанку.

Десь на весні 1709 року, московський уряд запропонував замирення, на досить добрих умовах, але Карл самовпевнено відповів, що мир він підпише лише у Москві.

Ще й сьогодні, при згадці великих полководців історії, згадується також ім'я короля Карла XII. Важко сказати, в чому власне полягала його "величність" у цій війні з Московщиною. Ситуація його була незавидна. На якусь допомогу ззовні надій було мало. Туреччина, а з нею й татари, не спішили йти в спілку із шведами і вичікували; у Польщі ситуація після відходу звідти шведської армії значно погіршилася, надій на допомогу з боку польських сил та шведського корпусу Крассау, який Карл залишив там, не було; відпала можливість приєднання Донських повстанців І. Некрасова та Калмицького царства, яке вирішило йти за царем Петром. Єдиний позитив — це приєднання Запоріжжя на чолі з козаком Костем Гордієнком до козацьких сил Мазепи. Гордієнко добре розумів ситуацію, яка склалась, але все ж вирішив сам і добився на Запорозькій раді приєднання запорожців до протимосковської коаліції. 28 березня 1709 року, між Мазепою та Гордієнком з одного боку і Карлом XII з другого, у с. Булище, був укладений союзний договір, за яким Запоріжжя приєднувалося до українсько-шведського союзу, а король шведський зобов'язався не укладати мирної угоди з царем московським, поки не визволить з під московської влади Україну і Запоріжжя. Підписавши

умову про приєднання, до протимосковських сил приєдналося 8000 запорозького війська, хоч за це своє рішення Запоріжжя й заплатило зразу ж зруйнуванням Січі, яке було здійснене московськими військами за допомогою українських ко-зацьких військ під командою Гната Галагана.

Але приєднання Запоріжжя справи радикально не поправило. Шведська армія за зимовий час не тільки не відпочила, а досить таки вимоталася, бо не була ніколи в повній безпеці; харчувалася армія погано, до того непевність і нестабільність погано впливали на мораль війська. За зиму також не збільшився, але навпаки, зменшився чисельний склад війська, а також запаси бойового спорядження, на поновлення якого ніяких надій не було. Сполучення з Правобережжям, Польщою та Швецією було цілком перервано.

ОБЛОГА ПОЛТАВИ ТА ПІДГОТОВКА ДО ГЕНЕРАЛЬНОГО БОЮ

Полтава, розташована на горбах правого берега річки Ворскла, була укріплена від нападів татар земляним валом, недуже глибоким ровом та дерев'яною огорожею. В зв'язку із наближенням і скученням в цьому районі обох ворогуючих армій, була вона важливим стратегічним пунктом. Отже ще в січні 1709 року, цар Петро наказав надіслати до Полтави залогу міста з московських військ під командою полковника Келіна і якомога укріпити чи поновити старі укріплення. На початок облоги шведами, її боронила залога в складі 4200 московських військ, 28 гармат та 2600 козаків під командою полковника Левенця, що залишилися на боці гетьмана Скоропадського. Вирішивши забрати Полтаву, Карл спрямував до неї відділ під командою ген. Шлаара в складі 8 полків піхоти. 29 та 30 квітня 1709 року, шведи без усякої підготовки атакували її, але обидві атаки були відбиті. Після того на протязі всього часу аж до 25 червня шведи намагалися ріжними способами взяти її, але так і не взяли, загубивши при тому велику кількість своїх вояків.

Тим часом з обох боків до Полтави підходили сили обох армій.

Шведська армія, яка після походу на Слобожанщину була розташована в районах між річками Псьол та Ворскло на північ від Полтави, на початку травня почала підходити до самої Полтави і скучуватися на північ від міста. В цей час і московська армія, що оперувала і була на лівому березі річки Ворскла, почала підходити до Полтави, шукаючи можливостей переправи на правий берег річки. Але якраз в районі Полтави на правому березі Ворскла були болота й багна, які ніякими способами не можна було подолати. Отже прийшлося шукати інших переправ. Знайшовши такі, і на південь, і на північ від міста, московські війська почали переправу. Взявшись про це, шведський король вийшов на чолі відділу військ до півленкої переправи. Під час розвітки, випаловою кулею Кarel був поранений у п'яту з розбиттям кістки. Ця подія спричинилася до

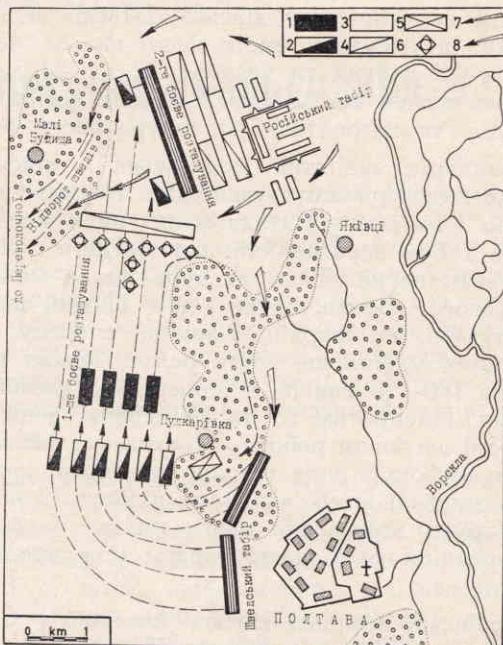

Схема битви під Полтавою:

- 1 — шв. піхота;
- 2 — шв. кіннота;
- 3 — рос. піхота;
- 4 — рос. кіннота;
- 5 — укр. військо;
- 6 — редути;
- 7 — шв. військо;
- 8 — рос. військо ("Енц. Україно-зnavства")

того, що шведський відділ від'їхав і московські війська в обох місцях переправилися на правий берег без дальших перешкод і почали скучуватися між селами Петрівка та Семенівка. Згодом цар Петро знайшов для загального табору інше місце, за 5 км. від міста на великому просторі перед Яковецьким лісом.

Українське козацьке військо, за московським наказом скучувалося спочатку на північному заході. Сюди з м. Глухова на початку січня 1709 року прийшли війська на чолі з гетьманом Скоропадським та зайняли Ніжин. Одночасно полк. Галаган зайняв м. Прилуки. В цей район стягувалися і полки, які були за Дніпром. (На всякий випадок, до козацьких українських сил були додані відділи московських військ під командою ген. Долгорукого, а також окремі відділи донських та яцьких козаків і башкірів.) У лютому Скоропадський одержав як головне завдання, охороняти правий берег річки Псьол, з тим щоб перервати всяку можливість сполучення шведів з Польщею. Головний осередок військ Скоропадського та Долгорукого пересунувся в район м. Хорола. Тут ці війська простояли аж до початків травня, а потім були стягнуті ще ближче до Полтави, аж до м. Сорочинці. 19 червня цар повідомив Долгорукого, що він думає дати шведам генеральний бій і наказав всім цим військам підтягуватися аж до Полтави, до с. Будище.

Перед самим генеральним боєм, Карл вирішив ще раз спробувати взяти Полтаву, щоби бодай

підняти настрій свого війська. Шведи великими силами штурмували місто вночі на 22 червня, ранком 22 червня та звечора 22 на 23 червня, але всі атаки були відбиті. Після цього вони вже почали готовитися до генерального бою.

Плацдарм, зайнятий московськими військами, уявляв з себе рівнину завширшки 1½ км та довжиною 3 км і тільки сюди мали вийти шведи, бо Петро I був переконаний, що шведи спробують атакувати перші. Така то була вдача молодого шведського короля. Отже, цар Петро наказав побудувати по ширині рівнини, спереду, крім звичайних укріплень, щість редут, кожна розміром на 100-150 вояків, з однією або двома гарматами. На протязі 25 та 26 червня, день і ніч у таборі ще йшли роботи. Московське військо не починало бою з двох причин: по-перше дожидало калмицької армії, яка мала підійти 29 червня, і, по-друге, положення цього табору було таке, що вигідніше було дати шведам можливість починати.

Українські козацькі війська на чолі з Скоропадським стояли на захід від Полтави в районі Будищенського лісу і по дорозі на Решетилівку. Розвідчи пости були розставлені так, щоб могли спостерігати всі рухи шведів.

Українські ж війська, що були на боці шведів, стояли в резерві біля с. Пушкарівки, поруч із шведською артилерією і обозами, а частина запорожців охороняла правий берег Ворскла, на лінії міст Стари та Нові Санжари, Білики, Кобеляки.

Загальний склад московських військ був таким: а) регулярних військ — 58 батальйонів піхоти та 69 ескадронів драгунів, разом біля 40 тис.; б) 72 гармати з охороною одного піхотного полку; в) козацька кіннота — донських, яцьких та українських слобідських козаків та башкірів, разом біля 5 тис. Недалеко, в резерві стояли козацькі війська Скоропадського та відділи ген. Долгорукого, біля 35 тис. піхоти та кінноти. Дожидали калмицьку кінноту, але до початку бою вона не надійшла. Армія ця була забезпечена всім потрібним для бою, вона була, як вважалося на своїй території, їй було куди на випадок чого відступати, моральний стан війська, в зв'язку з тим що воно не мало невдач, був також добрий.

Шведських військ було: а) 26 батальйонів піхоти; б) 45 ескадронів кінноти (шведський ескадрон був удвічі більший, ніж московський). Козаки Мазепи та Запоріжські козаки участі в бою не брали, та їй не всі шведські війська були зібрані для генерального бою, деякі стояли на відстані Полтави та тримали її далі облогу її. Як виявилося потім, в бою брали участь тільки 4 шведських гармати, бо більше вжити в тій бойовій ситуації не змогли. Король Карл XII був поранений, отже безпосередньо командувати боєм не міг, замість нього командував фельдмаршал Реншільд. Моральний стан війська був низький, воно було далеко від Швеції, довший час без зв'язків і постачання; на випадок чого відступати не було куди — скрізь був ворог.

ГЕНЕРАЛЬНИЙ БІЙ БІЛЯ ПОЛТАВИ

Перед початком бою, шведи поводилися досить безпечно. Докладного пляну не було, по-передніх вказівок також не було. Більше того, не було організовано достатньої розвідки, й воно не уявляли практично поля бою, його умов; не знали що московські війська збудували редути, і не були приготовлені на те, що мають з ними робити. Ще з вечора, 26 червня шведські війська були розставлені в бойовий порядок, і на тих же місцях і спали. Між ними на ношах спав і Карл. Вражало якесь дивне ставлення шведів до свого ворога, якась тула, безпідставна самовпевненість у нікчемності ворога і у вищості шведської армії. Знову постає питання відповідності дій короля до його "великості".

За дів години до сходу сонця, 27 червня 1709 року, король підняв свою армію і наказав наступ на московський табір. Московська команда очікувала наступу і їхня армія також зразу ж була піднята на ноги. Шведська піхота, підійшовши до московського табору, зразу ж наткнулася на укріплені редути і зразу ж стала затримка, бо ж для просунення вперед треба було атакувати її забрати ці редути, але прямого наказу про це не було. Невдачі поспалися одна за одною. Перша частина бою закінчилася відступом шведів до Будищенського лісу. Тим часом кіннота Меншікова напала на кінноту шведів і розгромила її, а командир ген. Шліппенбах попав до полону. Настала перерва на яких дві години, після чого бій поновився. Переява скрізь була явно на боці московського війська і за короткий час шведи на всіх відтинках поля бою були розбиті і почали безладно тікати. Московська кіннота переслідувала шведів яких 10-15 км, а потім повернулася. Шведська армія була розбита. Захоплено в полон на полі бою фельдмаршала Реншільда, 4-х генералів, біля 200 старшин та 2800 вояків. На полі бою та околицях було підібрано та поховано понад 13000 трупів шведських вояків.

ПОЛОН РЕШТИ ШВЕДСЬКОЇ АРМІЇ У ПЕРЕВОЛОЧНІЙ І ВТЕЧА КАРЛА XII З МАЗЕПОЮ

Ввечері 27 червня, цар Петро наказав почати переслідування решти шведської армії, яка втекла з поля бою. Були зроблені розпорядження передняття і не допустити до переправи через Дніпро Карла XII, Мазепи та війська. Тимчасом, шведська армія тікала як могла до Переяви. Зробивши за дів доби 100 км, армія підійшла до місця де Ворскла впадає у Дніпро і констатувала, що для переправи на другий берег, є дуже маленькі можливості, зовсім недостатні, щоб швидко перевезти всіх що підійшли сюди. Тому, в першу чергу було перевезено Карла XII з рештою штабу і охороною, Мазепу з найближчими йому особами і охороною, а потім перевозялося військо. Деякі кінні частини пробували переправлятися на конях, але багато потопилося. Покидаючи свою армію, Карл наказав ген. Левицькому зберегти війська, які були підійняті на бій, і відвести їх на північ, щоб не дозволити їх переправити відступати від війська. Генерал-фельдмаршал Гейнсбах, який був відповідальним за війська, які були підійняті на бій, і відвести їх на північ, щоб не дозволити їх переправити відступати від війська.

ПОВІДОМЛЕННЯ

Під патронатом Комітету Українців Канади
в неділю, 21-го жовтня 1984 р., в год .3-ї п. п.
відбудеться

КОНЦЕРТ

оперної співачки меццо сопрано

РЕНАТИ БАБАК

з Нью-Йорку, в честь

МИКОЛИ РУДЕНКА

українського політичного в'язня в концентраційних таборах ССРР.

При фортепіані Тетяна Ткаченко

місце: 1515 Bloor West at Dundas West Sta.

вступ: \$10; для сеніорів і молоді \$7

Квитки можна набути в Арці або при касі перед самим концертом.

венгауптові пробиватися всіма засобами понад Дніпром у Крим.

А ранком 20 червня перед Переволочною вже стояв Меншіков зі своєю кіннотою який, хоч мав значно менше війська ніж було шведів, запропонував ген. Левенгауптові негайну капітуляцію, загрожуючи знищенню. Після короткого роздумування та нарад з військом, Левенгаупт здався. Московські війська взяли біля 20 тис. полонених, 31 гармату, багато зброї і багато грошей. Серед захваченого майна було біля 8000 возів, навантажених не військовим майном, а ріжними речами, награбованими армією ще у Саксонії, Польщі, Білорусії і Україні.

Перебравшись на правий берег Дніпра, вночі на 30 червня 1709 року, Карл разом з Мазепою, у супроводі шведських кавалеристів та запорозьких козаків, спрямували свій шлях до гирла річки Буг, у Туреччину. Тут у великий пригоді стали запорожці, які добре знали степ та всі водні ресурси його. Без знання цього, неможливо було б доїхати до мети. Їхали день і ніч з короткими зупинками, харчувалися кониною. А за ними йшла погоня. Карл XII, який до Переволочної їхав у ридвані (бо й досі боліла поранена нога) після Дніпра мусів сісти верхи на коня, і їхати цілих сім днів. Цар Петро вжив всіх можливих заходів наждогнати чи перейняти на кордоні втікачів, але все ж і Карлові, і Мазепі з основним своїм штабом вдалося в останні хвилини перейти на турецьку територію.

Так закінчилася невдача, на своїх початках бундючна спроба шведського короля перетяти шлях московському цареві Петрові I до розбудови Російської імперії. Разом з цим була також похована спроба гетьмана Мазепи вирвати Україну з московської неволі.

Як відомо, після цього цар московський цілком вільно розпоряджається Україною, поступово ліквідуючи залишки її окремішності.

Ярослав ШТЕНДЕРА

ЧОРТКІВСЬКА ОФЕНЗИВА У.Г.А.

На сторінках історії боротьби за українську державність протягом століть записано багато світлих і трагічних моментів. У кожному періоді українські збройні сили відвагою і посвятою давали приклад новим поколінням. І хоч визвольні змагання нашої доби закінчилися поразкою, українське військо залишило й цим разом світлий дороговказ на майбутнє. Одну таку сторінку записала Українська Галицька Армія в червні 1919 року.

В Західно-українській Народній Республіці 1919 рік розпочався зусиллям закріпити свою державність та оборонити населення і територію від преселій поляків. На політичному відтинку уряд З. У. Н. Р. виявив соборницькі наміри злуку з Українською Народною Республікою 22 січня 1919 року. Але цей акт також ускладнював справу, бо на міжнародному форумі і далі діяли два уряди котрі, згідно з вимогами політичної ситуації на Україні, захищали окремі інтереси. Злука двох частин України також не принесла галичанам достатньої військової допомоги. Центральні землі України опинилися під натиском більшовиків і уряд Дерикторії спромігся вислати до Галичини тільки відділ отамана Долуда із 45 вояків, два полки артилерії Січових Стрільців, курінь полковника Кравчука, біля 1000 вояків, на Хирівський відтинок, і Козятинську бригаду для втримання залізничної лінії Львів — Перемишль.¹⁾ Однака після боїв під Перемишлем відділи полк. Кравчука самочинно покинули фронт і тим самим спричинилися до невдачі дій Хирівської Групи. Їх було розброєно і відслано додому. Подібна доля зустріла Козятинську бригаду. Тяжкі бої в околиці Львова та невдачі так цю бригаду здеморалізували, що вважалось доцільним стягнути її з фронту.²⁾ Для дослідника ще лишається вияснити долю Дніпровської дивізії, що прибула до Галичини в січні 1919 року. З одного джерела читає довідається, що 14 січня до Рудок прибули перші ешелони "Дніпровської Гарматної Бригади", яка складалася з двох полків по три батареї — разом 24 гармат.³⁾ Друге джерело згадує, що частини дивізії, не доїхавши навіть до Зборуча, подорожі розбіглися.⁴⁾ Матеріальна допомога галичанам також почала зменшуватися в міру натиску більшовиків на війська Дерикторії. Галичани знову були примушенні орієнтуватися на власні сили.

Не дуже вигідно стояла справа Галичини на міжнародній арені. Мирова Конференція в Парижі, на яку уряд Західної України покладав великі надії, не дуже спішилася полагодити збройний конфлікт між українцями і поляками. Делегація галичан, повіривши обіцянкам і гаслам демократичних держав, впала жертвою закулісних махінацій Антанти, в плянах якої не було місця на існування незалежної української держави ані

на східних землях під проводом Директорії, ані на західних під керівництвом галицького уряду. А коли Мирова Конференція накинула припинення воєнних дій, від 25 лютого до 1 березня, поляки використали цю нагоду щоб закріпити свої позиції у Львові, поповнивши свої сили людьми і запасами. Українцям було запропоновано лінію генерала Бартелемі, що віддавала полякам Львів та Дрогобицько-Бориславський нафтovий басейн. Українська влада відкинула пропозиції французького генерала і боротьба продовжувалася. Частинам Української Галицької Армії навіть удалося проломити польську лінію вздовж залізничної лінії Львів-Перемишль та оточити столицю з усіх сторін. Але забракло сил щоб удержати здобуті позиції і вони знову опинилися в руках противника. Саме в той час заходи галицької делегації в Парижі спонукали Найвищу Раду видати заклик, щоб обидві сторони припинили бої та очікували остаточного вирішення справи Галичини Мировою Конференцією.

Однак переговори в Хирові, за посередництвом американського генерала Кермана, не принесли бажаних наслідків. Дипломатичні старання галичан і нехіть поляків вести переговори присилували Найвищу Раду вислати ще одну комісію до Галичини, щоб осягнути замирення. Наслідком праці комісії була лінія генерала Боти, яка залишала Львів у руках противника, а нафтovий терен — в руках українців. Хоч українська сторона прийняла умови комісії, поляки, як і передньо, не спішили з відповідю. Далі події вияснили чому противник всякими способами зволікав з формальною згодою на перемир'я: 19 квітня 1919 року польське військо розпочало наступ, що мав завдання раз і назавжди знищити надії Західної України на самостійне існування.

Щоб осягнути цю мету Антанта, а особливо Франція, забезпечила Польщу в подвійний спосіб. Під тиском французів і польської делегації в Парижі, Мирова Конференція погодилася дозволити полякам перекинути армію генерала Галлер до Польщі.⁵⁾ I так ця армія фактично була призначена не для боротьби з більшовиками, як це запевняли Найвищу Раду французі, а на розправу з У. Г. А. А щоб впovні запевнити успіх поляків в Галичині, французи заздалегідь знайшли їм союзника — румунів. Використання румунської армії для окупації частини Східної Галичини придумав Польський Національний Комітет ще 4 січня 1919 року. Зайнявши Буковину, румуни почали зосереджувати своє військо на кордонах Східної Галичини. Переговори спеціальної місії під проводом д-ра Степана Витвицького, окрім обіцянок, не мали жодних наслідків. В березні, під тиском французів, румуни погодилися взяти участь в окупації української території. Про існування таємної домовленості між Польщею і Румунією Витвицький довідався від французького журналіста Дідоше.⁶⁾

Серед таких обставин противник розпочав військові дії і 20 квітня зірвав облогу Львова. А 30 квітня ген. Галлер виголосив промову у Льво-

ві в якій він розкривав дальші наміри польської політики: "Як орли ми прилетіли здалеку в це місто, щоб тут звити гніздо, яке дозволить нам летіти далі на схід, щоб встановити кордон нашої батьківщини, який повинні будуть визнати і поважати." А в інший промові він заявив: "Я не припиню боротьби, поки кордони Польщі не простягнуться від Балтійського до Чорного Моря."⁷⁾ На останню спробу українців, 9 травня, осягнути перемир'я поляки відповіли загальним наступом 14 травня, запевняючи Мирову Конференцію, що це тільки їх оборонна акція, спровокована наступом українців.⁷⁾ Дрогобич і Кам'янка Струмилова перейшли в руки противника 19 травня, а на другий день поляки захопили Стрий. В той же час, генерал д'Еспері дав наказ 20 травня щоб румунська армія перейшла північний кордон і вирушила назустріч польській армії. А 24 травня західноукраїнський уряд одержав від румунів ультиматум звільнити південно-східну Галичину. На другий день румунські війська почали наступ і зайняли шість повітів: Коломийський, Снятинський, Косівський, Городенківський, Печениженський і Делятинський.⁸⁾ В Коломиї румуни захопили багату здобич, цукор, військові однострої та інші запаси, що їх надіслав уряд У.Н.Р.⁹⁾ Галицький уряд поспішно залишив свою тимчасову столицю Станиславів, яка 25 травня опинилася в руках польських бойовок.

6 червня 1919 року збройні сили У.Г.А. опинилися в південно-східному трикутнику Галичини: 1-ий корпус розташувався в районі Борщева, 2-ий — в околиці Озерян, а 3-ий — в районі Дзвиняча.¹⁰⁾ Галицький уряд перебував у Кам'янці Подільськім. Здавалось, що закулісові інтриги Антанти осягнули своєю метою як в мілітарному, так і політичному аспекті. Частини У.Г.А. скupчилися на невеличкому клаптику землі між Дністром і Збручем, поруч з різноманітними державними установами, тиловими частинами та віткачами. Уряд був примушений залишити територію, яку він репрезентував на міжнародній арені. Бракувало ще одного натиску, щоб зліквідувати навіть останню ознаку української державності — її військо. 7-го червня ворог здобув Яготинець, де тримав оборону 2-ий корпус.

В таких обставинах зродилася одна із світліших сторінок в історії українських змагань за державність, Чортківська оfenзива.

Потрібно зазначити, що успішний розвиток Чортківської оfenзиви залишив певне число кандидатів, які мали б спричинитися до її початку. Начальник Пресової квартири поручник Гриць Микитець твердить, що полковник Віктор Курманович доручив вироблення такого пляну своєму помічникові, отаманові генеральної булави Фердинандові Льонерові.¹¹⁾ Це мав бути прощальний наказ полк. Курмановича, бо стан здоров'я примушував його залишити пост начальника штабу армії. Генерал Омелянович-Павленко приписує оfenзиву собі і Начальній Команді.¹²⁾ Також є погляд, що протинаступ зродився за посередництвом старшин 3-ої (Бережанської) і 7-ої (Львівської) бригад:

"В кожному разі, нема нині вже ніяких сумнівів, що він здійсниться."

вів, що її (оффензиву) почали самочинно, чи теж з наказу, чи врешті за згодою Начальної Команди, дві бригади ІІ. корпусу, III. і VII., добуттям Ягольниці дня 7. і Чорткова — дня 8. червня.¹³⁾ При цьому можна згадати характеристику У.Г.-А., яку зробив генерал Микола Капустянський, порівнюючи її до армії У.Н.Р. На його думку, У.Г.А., як спадкоємниця австрійської армії, мусіла зберегти деякі її риси. До позитивних рис заражовано "організованість", нахил до муштри і карність навіть у дрібницях, акуратність, упертість і витривалість в боях суцільним фронтом із забезпеченими крилами, порив в атаці, однаке без належного завзяття та настірливості довести її до кінця за всяку ціну..." Негативними явищами були "зайва централізація, страх за свої фланги та запілля, велика обережність у маневрах на одшибі, відсутність взаємної виручки...¹⁴⁾

На підставі доступних джерел можна припустити, що збіг певних обставин причинився до протидії льокального характеру. Успіх цієї акції дозволив Начальній Команді У.Г.А. розвинути дії в ширшому маштабі. До таких обставин можна заражувати настрої старшин і стрільців, особливо в ІІ-ому корпусі. Тому, що польська армія натискала найсильніше на крила, тобто на І-ий і ІІІ-ій, ІІ-ий корпус відступав майже без бою, щоб не попасті в кліщі. А коли його частини знайшлися між Серетом-Дністром-Збречем разом з тиловими частинами й утікачами, "почали витворюватися просто загрозливі настрої... Здавалося вже, що не ворог, а зневіра знищить нам наше військо."¹⁵⁾ Положення та настрой війська були темою розмови між сотником Юліяном Шепаровичем, командиром 3-го гарматного полку 3-ої бригади, і сотником Романом Волошуком, командиром 13-го піхотного полку 7-ої бригади, в перших днях червня. Поділяючи думку, що контратака може вдатися, вони рішили порадитися з командиром 7-ої бригади, отаманом (майором) Альфредом Бізанцем. Правдоподібно, нарада відбулася 6 червня, в присутності підполковника Арнольда Вольфа, командира 3-ої бригади та деяких старшин бригадних штабів та командирів близько розташованих полків обох бригад. Шоб використати місцеву акцію в ширшому маштабі, коли вона виявилася б успішна, виряджено Шепаровича і Волошука до Начальної Команди в Товстім. Делегація мала також уповноваження говорити і від 1-ої бригади. Однаке, за словами сот. Шепаровича, нарада не дала бажаних наслідків. Генерал Омелянович-Павленко заявив, що він вже не є начальним вождем, а його наступник ще не приїхав. А шеф штабу полк. Курманович, до котрого генерал порадив їм звернутися, висловив думку, що заплянований протинаступ може не вдатися. На його думку, це питання міг вирішити тільки новий начальний вождь в порозумінні з урядом. "Ми поспішали і тому виїхали," пише от. Шепарович, "знаючи, що тим часом майор Бізанц видасть наказ про наступ на Ягольницю, яку протягом 5 червня зайняв ворог. Тому наша присутність при наших полках була конечна. По зайняті Ягольниці мав слідувати удар на Чортків. Ми їхали так, щоб

зголосити наш приїзд і відповідь полк. Курмановича, коли вже наступ на Ягольницю почнеться. Так і сталося."¹⁶⁾ Спогад от. Шепаровича спростовує бодай одну тезу про початок Чортківської оффензиви, а саме, що полк. Курманович був одним із ініціаторів протинаступу. Самий текст "прощального" наказу звучить більш як патріотичний заклик, ніж боєвий наказ. Зрештою і лист полк. Курмановича заперечує його відповідальність за ініціативу протинаступу: "в обробці пляну ні я, ні от. Льонер не брали участі."¹⁷⁾ Однаке полк. Курманович згадав в листі іншу обставину, що, правдоподібно, причинилася більше до успіху протинаступу, ніж до його початку: "В дніях, як Начальна Команда У.Г.А. опинилася в Товстім, зголосився до мене, як Шефа Штабармії, чоловік з докладом, що він в дорозі з Тернополя, через Теребовлю аж до наших позицій не стрінув ні одного ворожого стрільця. Після того ворог мабуть припинив оффензиву, а наша армія, стративши зв'язок, продовжувала відступ без ворожого напору. Обговоривши з от. Льонером цю нову, таки важливу ситуацію, видав я негайно телефоном до Корпусних Команд відомий приказ...¹⁷⁾

Можна вважати, що подібна інформація була доступна і фронтовим частинам в наслідок розвідки. І це могло обґрунтувати доводи старшин, що протинаступ не лише був потрібний, але й мав більшу нагоду успішно закінчитися. Ще одна обставина, що могла спричинитися до початку оффензиви, була пов'язана із здобуттям ворогом Ягольниці 7 червня. Того самого дня Начальна Команда дала наказ із підписом ген. Омеляновича-Павленка і сот. Вільгельма Льобковіца, щоб 3-тя і 7-ма бригади розпочали протинаступ.¹⁸⁾ І того ж дня 2-ий полк 7-ої бригади відбив Ягольницю з рук ворога. На другий день, 8 червня, частини ІІ-го корпусу розпочали наступ в ширшому маштабі. Ліве крило творила 7-ма бригада, а 1-ша бригада У.С.С. і 4-та Золочівська бригада творили праве крило. В центрі наступала 3-тя бригада. В наступі взяло участь біля 8000 стрільців на 35 км. лінії фронту. Не зважаючи на несприятливу погоду, скорий похід війська, в якім часом артилерія випереджувала піхоту, несподівано заскочив противника і закінчився повним успіхом. Білу Чортківську і Білобожницю зайняла 7-ма бригада, а 1-ша й 4-та бригади здобули Вигнанку. 3-тя бригада взяла Чортків саме в той день, коли противник позагиняв населення сусідніх сіл до міста, щоб відсвяткувати "визволення". В Чорткові захоплено 200 полонених, 6 гармат, 52 скоростріли і 60.000 на боїв.¹⁹⁾ Того самого дня, тобто 8 червня, 5-та Сокальська бригада І-го корпусу зайняла Копичинці. (Л. Шанковський, в цитованій праці, згадує також участь 10-ої Янівської бригади в тій операції. Див. ст. 118).

Осягнувши намічені цілі, частини У.Г.А. затрималися. 9 червня д-р Євген Петрушевич, що з доручення Виділу Національної Ради перебрав повновласті диктатора, призначив генерала Олександра Грекова на пост начального вождя. Від-

булася також реорганізація війська. Цю пере-
дишку старався використати ворог, щоб відбити
утрачені позиції, розпочавши протинаступ на
Білобожницю. Після кількагодинного бою та за
допомогою вчасно викликаних частин, українці
зламали наступ противника і примусили його
відступити. Подібну операцію ворог провів на
правому крилі У.Г.А., тобто на терені I-го кор-
пусу. Вислані ворогом підкріпллення, що мали від-
зискати Копичниці, розбив курінь 5-ої бригади
під Яблоновим і Сухоставом.²⁰⁾ В той час 9-та
Белзька бригада I-го корпусу почала похід в на-
прямі Гримайлова, Скалату і Тернополя.

(Закінчення в наступному числі)

ПРИМІТИКИ:

¹⁾ Д-р Михайло Шкільник, **Україна в Боротьбі за Державність**, Торонто, 1971, стор. 344.

²⁾ **Історія Українського Війська**, друге видання, Вінніпег, 1953, стор. 488, 490.

³⁾ Др -Іван Карпинець, **Історія 8-ої Галицької Бригади**, Літопис Червоної Калини, ч. 3, ст.13.

⁴⁾ Сидір Ярославин, **Визвольна Боротьба на Західно-Українських Землях у 1918-1923 роках**, Філадельфія, 1956, ст. 31. Про допомогу Галичині звітує також політичний відділ Революційної Військової Ради Українського Фронту 23 травня 1919 року: "В грудні Петлюра прислав до Галичини дивізію добре вишколеного, одітого та озброєного війська з артилерією і з великою кількістю військового виряду. Ті частини, яких до того часу не поповнялося, тепер находяться в стадії повного розкладу." **Гражданська Война на Украине**, т. II, Київ, 1967, ст. 75.

⁵⁾ Експо Зв'язку та Інформації при Військовому Наркомі УССР у звіті з 15 травня подало такі інформації про армію ген. Галлера: "Сила його корпусу доходить до 97000 людей, окрім 5000 французьких летунів, які вступили добровільно до польського війська. Кожного дня з Франції до Варшави прибуває 5 поїздів, 3 із запасами а 2 з військом." **Гражданська Война на Украине**, цитована праця, ст. 54.

⁶⁾ О. Ю. Карпенко, **Імперіалістична Інтервенція на Україні 1918-1920**, Видавництво Львівського університету, 1964, стор. 175., 164.

⁷⁾ Д-р Михайло Лозинський, **Галичина в рр. 1918-1920**, Нью-Йорк, 1970, стор. 105.

⁸⁾ О. Ю. Карпенко, цитована праця, стор. 175.

⁹⁾ Василь Орлецький. Різдво 1919 — **Переговори З.У.Н.Р. з Румунією**, "Шлях Перемоги", 23. 1. 1972, ч. 4.

¹⁰⁾ Лев Шанковський, **Українська армія в боротьбі за державність**, Мюнхен, 1958, 117-118.

¹¹⁾ Українська Галицька Армія, Вінніпег, 1968, т. IV, стор. 14.

¹²⁾ Лев Шанковський, цитована праця, стор. 509

¹³⁾ **Історія Українського Війська**, цитована праця, стор. 509.

¹⁴⁾ М. Капустянський, **Похід Український Армія на Київ-Одесу в 1919 році**, друге видання, Мюнхен, 1945, ч. 3, стор. 24.

¹⁵⁾ Розмова сот. Волощуків подана в цитованій праці Українська Галицька Армія, стор. 14-15.

¹⁶⁾ Лист сстника (згодом майора) Шепаровича, вміщений в цитованій праці Л. Шанковського, стор. 129-131.

¹⁷⁾ Заява полк. Курмановича, **Українська Галицька Армія**, цитована праця, стор. 12-13.

¹⁸⁾ Осип Станимір, **Моя участь у Визвольних Змаганнях 1917-1920**, Торонто, 1966, стор.79. Не зважаючи на замітку от. Шепаровича про зрезигнований тон начального вождя, згідно з військовим припоминанням, хтось мусів такий наказ підписати. А що його наступник перебрав команду 9 червня, то підпис Омеляновича-Павленка є правдоподібний.

¹⁹⁾ Українська Галицька Армія, цитована праця, стор. 16. Чортківська офензива, цитована праця, стор. 25 .

²⁰⁾ Українська Галицька Армія, цитована праця, стор. 16-18.

100.000 ДОЛЯРІВ ДЛЯ ДОКУМЕНТАЦІЇ СПОГАДІВ ОЧЕВІДЦІВ ВЕЛИКОГО ГОЛОДУ В УКРАЇНІ 1933-ГО РОКУ

Достойний Дейвид М. Коленет, федеральний міністер багатокультурності, проголосив дві фінансові допомоги в сумі \$100,000 для видання записників спогадів тих українців-канадців, які пережили трагедію Великого Голоду в Україні, 1933-го року.

Перший проект, зорганізований Торонтським науковим комітетом для дослідження українського голоду, скерує свою увагу на розшукування тих живих свідків голодомору (приблизно 90), які тепер проживають в Канаді. Своїми індивідуальними спогадами свідки голоду задокументують найважливіші події того голодового лихоліття, своє прибуття до Канади та намагання збудувати собі нове життя. З кожної двогодинної розмови з свідками голоду буде зроблена тасьма, яка триватиме 27 хвилин.

Другий проект, зорганізований Фундацією для відзначення Великого Голоду в Україні 1933-го року, Ляшін, Квебек, займеться випуском документального фільму, який триватиме одну годину. Цей фільм буде оснований на розмовах-спогадах очевидців голоду та з англійським журналістом і автором Мелкомом Магерідж, який був московським кореспондентом під час голоду в Україні. Запропонована назва цього фільму є "Жнива Розпачу".

Весь матеріал, зібраний і приготовлений під час проведення цих проектів, буде зберігатись в державних архівах Канади та по різних фільмових бібліотеках. Ним зможуть користуватися дослідники, науковці та інші зацікавлені групи.

Михайло МИХАЙЛОВСЬКИЙ

ЧЕРНІГІВСЬКІ СІЧОВИКИ

(Новий збірник пісень на слова Яра Славутича)

Не часто виходять у світ твори українських композиторів поза Україною. Дехто може тлумачити цей факт відсутністю творчої діяльності чи браком надхнення. Але це не так. І творча діяльність триває, і надхнення не бракує. Тим більше, творці української культури на Заході мають глибоке переконання, що без музики, пісні й літератури наша культура тут просто не можлива. На щастя, у вільному світі є композитори, поети, письменники, мистці. Ліра поетів дарує нам талановиті твори. Біда тільки в тому, що дуже мало маємо відомостей про тутешніх композиторів та виконавців їхніх пісень чи інших музичних творів. А такі відомості конче потрібні. Вони давали б ширшу інформацію для хорів чи окремих солістів що будують свою діяльність на українському репертуарі. Це треба врахувати нашим видавництвам — якась публікація на згадану тему стала б нам усім у великий пригоді.

Немале значення для композиторів має наявність високоякісних словесних текстів, що могли б ставати поштовхом у створенні нових пісень. Саме в такому випадку виявляється велика послуга з боку відомого українського поета Яра Славутича (до речі, професора української мови й літератури в Альбертському університеті). Багато його творів надхнули українських композиторів. Згадаємо три попередні видання музики на його слова: *Саскачеванка* (1977) Сергія Яременка; *Вокальні твори на слова Яра Славутича* (1978) Миколи Фоменка, Григорія Китастого, Ігоря Білогруда, Романа Бородієвича та інших композиторів; *кантата Завойовники прерій* (1983) С. Яременка. А оце зовсім недавно в канадському видавництві "Славута" (72 Вестбрук Драйв, Едмонтон) вийшов у світ збірник *Чернігівські січовики та інші пісні* (1984). Видання складається з трьох пісень — "Чернігівські січовики" — муз. С. Яременка, "Карпатські січовики" — муз. Г. Китастого та "Історичний марш" — муз. Р. Бородієвича.

Усі твори мають сюжетну близькість. Написані на історичні теми, вони мають єдине, державницьке прямування. Перша пісня, що дала назву всьому збірникові, вшановує геройчно-трагічну подію, що стала 12 червня 1942-ого року, коли Сотня ім. Гетьмана Мазепи, зі складу Чернігівської Січі (в діях якої брав участь тоді ще молодий Яр Славутич як один із її організаторів), розбила колону німецьких загарбників. Сот-

ня відважно билася з нацистами і полягла смертю хоробрих, як це засвідчує сам поет у вірші з того часу:

Край Десни, у розмай ковили,
Всі до одного ви полягли.

І не знають сумні матері,
Виглядаючи вас до зорі,

І не відають рідні батьки,
Де на спочив лягли вояки...

Оскільки цей епізод із боротьби за самостійність України, збройної боротьби північно-східньої ланки Української Повстанської Армії, мало відомий, варто навести уривок із розповіді самого автора слів:

Чернігівська Січ — партизанський загін, створений 1941 р. з українців, колишніх червоноармійців, що залишилися в лісах після пересунення німецько-радянського фронту на схід... У той час до деяких лісисто-болотистих районів Чернігівщини й Гомельщини не ступала німецька нога з огляду на діяльність Чернігівської Січі ... (якої) завданням було вишколовати військові кадри для майбутньої української армії, ознайомлюватися з різними видами новітньої зброї, захопленої від німців... У літку 1942 р. Чернігівська Січ мала приблизно 700 вояків, переважно командного складу. Керував усім Отаман Стрілець (псевдонім), колишній вояк війська Української Народної Республіки, а напередодні війни полковник Червоної армії...

(*Українське козацтво*, ч. 2 за 1982 р., стор. 44).

Композитор Яременко дуже чутливо подав музикальний виклад слів Яра Славутича і створив хвилюючу пісню для мішаного хору в супроводі фортепіано (можна з успіхом виконувати й на бандурі). Я називав би цю пісню думою — своїм характером музичного викладу вона цілком відповідає такому визначення. Яременко витончено відчуває фольклорні українські інтонації, рух мелодії, її орнамент. Її скорботна хода створює хвилююче враження. Тут справа не лише в творчій майстерності композитора, вона досить відчутна, але вражає, передусім, почутия надхнення. Велике зацікавлення викликає також хорова фактура поліфонічного викладу, що якоюсь мірою перегукується з партесним співом (співом партіями). Яременко дуже добре показав своє знання хорового інструментування, поєднав басову основу з провідною мелодійною лінією. Без перебільшення, ця пісня — вартісне поповнення хорового репертуару.

На високу оцінку заслуговує твір композитора Китастого (який щойно відійшов із нашого світу у вічність) "Карпатські січовики" для мішаного хору в супроводі фортепіано. Варти особливої уваги змістовні слова Яра Славутича, які засвідчують боротьбу Карпатської України в 1939-му році за державну самостійність:

Бились хлопці Хустові на славу,
Полягли в нерівному бою

За свою омріяну державу,
Січовую воленьку свою.

Китастий буде мелодію цієї пісні на вільному ритмічному зображені (в такті змінюється 5/4, 4/4 і 3/4 у ритмічному викладі), що зумовлене динамікою почуття й тексту. Спочатку хор звучить в унісон, а окремі низькі ноти для партії сопрано — при тихому співі — створюють кольористичний відтінок у звучанні мелодії. Мені відомі інші твори Китастого, я слухав їх у виконанні українських співаків на Заході. Поза всяким сумнівом, це майстер музичної творчості і про його досягнення варто поговорити в окремій статті.

Менше знайома мені творчість Р. Бородієвича, як переказують, дуже продуктивного композитора. У рецензованому збірнику знаходимо його "Історичний марш", також на слова Яра Славутича, для триголосного жіночого хору (або солістів) і фортепіано. Про настрій цього маршового твору промовляють слова поета:

Правнуки Трипілля, внуки Святослава,
Подолавши в битвах зло тисячоліть,
Ми йдемо незламні! Як вулканна лава,
Предків перемога по світах дзвенить.

Мелодійний виклад цього маршу посідає тональні пляни (заспів в енергійному мажорі і приспів у ліричному мінорі). Така контрастність, очевидно, має своє виправдання. Але мені здається, що для закінчення пісні слід повернутися до маршового ритму й повторити першу стрічку заспіву, що надає творові зміцнювальної кінцівки. Немає сумніву, Р. Бородієвич — талановитий композитор, що тонко відчуває народну музикальну "мову".

Чернігівські січовики та інші пісні, на слова Яра Славутича, — вдале видання, важливе своюю значністю і своєчасністю. Але хочеться звернути увагу на необхідність подати хоч деякі відомості біографічного характеру про авторів цього збірника. Звичайно, слова й музика промовляють самі за себе і свідчать, що він створений майстрами своєї справи, талановитими людьми. Однак не гріх було б, якби були хоч короткі примітки про композиторів і згадані їхні інші твори. Кількість зацікавлених українською музикою, створеною на Заході, постійно зростає. Тому важливо слухачам і виконавцям познайомитися з творцями пісень. Дуже пригодилися б і згадки про перших виконавців (дата й місце виконання) наявних у збірнику творів. Покищо відомо лише те, що "Карпатські січовики", скомпоновані майже 40 років тому в Німеччині, набули великої популярності в українських скупченнях на чужині.

Насамкінець не можу не вказати на важливу роль поета у створенні пісень. Поезії Яра Славутича не залишають композиторів байдужими. Головне те, що цей поет засвідчує у своїх творах важливі історичні події, варті народної пам'яті, і дає тим подіям патріотичне насвітлення у мистецькій формі. А його співавтори, композитори, цілком відповідно гармонують з його високими почуттями до героїчних учинків патріотів України.

Марта ТАРНАВСЬКА

ХВИЛЮВАВ, ХВИЛЮЄ І ХВИЛЮВАТИМЕ!

(Гутірка про Миколу Хвильового, приготована на запрошення Української Студентської Громади Пенсильванського університету)

Українська Радянська Енциклопедія, що її перше видання вийшло в Києві у 18-ти томах, не має гасла під "Хвильовий". Немає Хвильового і в Київському п'ятитомному біо-бібліографічному словнику українських письменників. У Радянському Союзі твори Хвильового не перевидаються, а книжки, що були друковані раніше, вилучені з усіх доступних публіці бібліотек. Молоді читачі про такого письменника навіть не чули. Старші воліють не згадувати про нього і його твори, бо за переховування і читання цих книжок можна наразити себе на оскарження у "злочинні", "антирадянській" діяльності...

А переховувати і читати є що. Бо 50 років тому Микола Хвильовий був чи не найславніший письменник Радянської України, організатор і провідник культурного життя, людина нових ідей і нових візій, що викликали дискусію і реакцію не лише у літературних, але й у найвищих політичних колах Радянського Союзу.

Здавалось би, що до такого забороненого в Україні письменника повинен бути особливий інтерес серед політичної антирадянської еміграції. Але донедавна і на еміграції творчість Хвильового була майже незнана. Більшість його творів була недоступна і навіть ті, хто цікавився цим письменником, могли знайти тільки кілька його оповідань. Тих, що цікавились, було мало. Більше було таких, що хоч самі ніколи не читали Хвильового, повірили у сенсаційні сплетні, що постали довкола його особи та, знаючи що Хвильовий має репутацію письменника суперечного, консервативні українські емігранти воліли не зачіпати цієї теми, а якщо і згадували Хвильового, то — найчастіше — із підозрою і недовір'ям.

Для своїх ворогів в СРСР — Хвильовий — небезпечний буржуазний націоналіст. Для злословивих язиків на еміграції — це більшовик, чекіст, ній, здавалось би, нездійснений задум — зібрали власну матір..."

На щастя — для Миколи Хвильового і для нас з вами — сталося маленьке чудо. Фантастичний, здавалось би, нездійснений задум — зібрати і видати на еміграції твори Хвильового — став дійсністю. Від 1978 року, у видавництві "Смолоскип", за редакцією літературознавця Григорія Костюка, виходить п'ятитомне видання зібраних творів Хвильового — творів зібраних різними шляхами: з приватних, вивезених на еміграцію архівів, з бібліотечних і приватних колекцій, з легально й нелегально роздобутих з України фо-

токопій. Ця подивугідна співпраця різних відданіх справі осіб дала у висліді видання, що включає — за невеликими винятками — всю літературну спадщину цього донедавна майже забутого письменника. Що більше, сталося і друге майже — чудо: активне видавництво зуміло дуже ефективно донести своє видання до еміграційного читача: в багатьох містах Америки й Канади з нагоди появи поодиноких томів Хвильового організувались велелюдні літературні вечори з мистецьким читанням творів, з виступами літературознавців, із новими додатковими свідченнями і спогадами очевидців про цього незвичайно цікавого і справді контролерсійного — як і саме живе життя — письменника.

Хто такий Микола Хвильовий, цей письменник, що "перейшов у легенду", письменник, що про нього один із сучасних йому критиків сказав: "Істинно: Хвильовий. Сам хвилюється і нас усіх хвилює".

Біографія письменника ще не зовсім точно досліджена. Ale основні дані маємо: Справжнє його прізвище — Микола Григорович Фітільов і народився він 1893 року на Харківщині. Батько його був сільський учитель і походив із збіднілого дворянського роду. Мати Єлісавета теж пізніше вчителювала. В родині було п'ятеро дітей і панували матеріальні недостатки. Коли Микола був ще малим хлопцем, батьки його розійшлися і з цього часу Миколою опікувалися два мамині родичі — дрібні поміщики Смаковський і Савич. Ці люди, а зокрема добірні бібліотеки в їхніх домах, мали великий вплив на інтелектуальний розвиток Хвильового. Микола закінчив вищепочаткову школу в Красному Куті, вчився в гімназії в Богодухові. З п'ятої класи гімназії його виключили, правдоподібно за якусь нелегальну діяльність, але він пізніше склав екстерно гімназійні іспити і здобув атестат зрілості. Напередодні революції Хвильовий був у війську. Потім був активний у культ-освітній діяльності села Дем'янівка, де жила і вчителювала його мати; якийсь час працював в канцелярії повітової управи. Одна версія біографії твердить, що Фітільов був на чолі повстанського загону, який згодом перейшов на бік більшовиків. У всякому разі в році 1919 він став членом комуністичної партії. У цьому ж часі він одружився з учителькою Юлією Уманець, що мала вже від первого чоловіка доньку Любу. Працював якийсь час у Богодухові у відділі народної освіти. 1921 року перебрав з родиною до Харкова, що був тоді столицею України. Того ж року з'явилася друком перша книжечка, підписана прізвищем "Микола Хвильовий". Це була поема "В електричний вік". З цього часу Хвильовий розвинув велику і багатогранну літературну діяльність. Наступні дві його книжки були збірниками поезій: "Молодість" і "Досвітні симфонії", але вже 1923 року вийшла перша збірка новель "Сині етюди" — і це був літературний дебют Хвильового-прозаїка. В наступному десятилітті Хвильовий написав і опублікував окремими книжками або в літературних журналах велику кількість оповідань і дві повісті. Багато із цих речей увійшли у тритомну

збірку "Твори", що з'явилася у роках 1927-1930. Критика визнала Хвильового "основоположником справжньої нової української прози" (О. Білецький), новатором, що почав нову еру в українській літературі. Важніші і більш відомі із короткої прози Хвильового — "Редактор Карк", "Кіт у чоботях", "Арабески", "Я", "Сантиментальна історія", "Наречений", "Мати", "Іван Іванович"; два довші прозові твори — це "Повість про санаторійну зону" та роман "Вальдшнепи".

Хвильовий був не лише прозаїком-белетристом, але і редактором літературних видань, організатором письменницьких об'єднань, зокрема ж славної ВАПЛІТЕ — Вільної Академії Пролетарської Літератури, та у зв'язку із цією динамічною активністю — автором цілої низки полемічних памфлетів на теми культурного будівництва в післяреволюційній радянській дійсності. Новаторські погляди Хвильового викликали оживлену літературну дискусію на сторінках преси. Ale вони викликали також гостру нагінку на автора з боку режимних чинників — нагінку, що почала зростати з прискореною швидкістю. Літературна дискусія перетворилася в політичну дискусію. Нова сталінська політика в Україні визнала "хвильовізм" за небезпечний ухил, за ворожу радянській державі ідеологію. Хвильовий, що до кінця життя залишився членом комуністичної партії, спочатку пішов був на деякі уступки, компроміси, відрікаючись деяких своїх попередніх поглядів: він пробував достосуватись до дійсності, рятуючи що було можна із культурного українського відродження. Ale зрешті, розчарувавшись у цій дійсності остаточно, він рішився на останню можливу для нього форму голосного драматичного протесту: зібрав у своєму домі товариство найближчих друзів-літераторів — і в час гостини вийшов — ніби на хвилинку — у сусідню кімнату — і застрелився! Це сталося 13 травня 1933 року, на 39 році життя письменника.

Що це за такі ідеї, що стали небезпекою для великої радянської імперії? Глянемо насамперед на теми й сюжети деяких його белетристичних творів. У ранній прозі Хвильового домінує романтика революції: це часто імпресіоністичні картини із великою дозою ліричної. Пізніше на перший план виходить тема трагічного роздвоєння, конфлікту між гуманістичною совістю і догматичним фанатизмом та почуття обману, великого розчарування революцією та її наслідками. Найславніша з короткої прози Хвильового існує "Я". Герой, член трибуналу ЧЕКА, що розправляється із "ворогами революції", рішається — з лояльності до комуністичного ідеалу — розстріляти і рідну матір, що попала в число цих нібито "ворогів". Тема трагічного матеровбивства повторяється і в інших творах Хвильового. (Це і стало напевно джерелом злосливої інсинуації, що її поширювали примітивні люди, що помішали складну і метафоричну літературну фікцію із реальним життям і зробили з Хвильового "чекіста" і "матеровбивцю". Тимчасом мати Хвильового Єлісавета жила довше від свого сина і була підписана на опублікованій в пресі подяці після похорону письменника).

Розчарування революцією домінує в багатьох творах Хвильового. В "Сантиментальній історії" невинна сільська дівчина йде до міста в пошуках за новою комуністичною дійсністю і стає простиуткою. "Повість про санаторійну зону" — де хворі-реконвалесценти відпочивають у санаторії та проводять час на балачках і фліртування — виявляє клясові і расові антагонізми, лицемірство, брак довір'я людини до людини і кінчиться двома самовбивствами та ревеляцією, що романтична герояня є поліційним донощиком. В оповіданні "Наречений" дівчину, що чекає на свого коханого, насилує гурт його товаришів-революціонерів. "Вальдшнепи" — наверх, здавалось би, простенька історія позашлюбної любовної афери у літньому курорті — але насправді це роман політичних ідей, зразок у нашій літературі так званого "заангажованого роману". У "Вальдшнепах" говориться про те, що революція попала "в раковину з калом", що комуністична реальність — лицемірна, задушлива, що вона боїться глянути у вічі правді, що щирі революціонери попали в зачароване коло, що вони прийшли до душевної кризи. I вперше у "Вальдшнепах" підносить Хвильовий ідею відродження нації, як розв'язку, як вихід із зачарованого кола. Політичні ідеї висловлені у "Вальдшнепах" зустрілись із таким осудом офіційної критики, що число журналу, в якому була опублікована друга частина роману, радянська цензура сконфіскувала, а третю частину автор сам вирішив знищити і не друкувати. Оповідання "Іван Іванович" є чи не першою в світі сатирою на лицемірство нової радянської панівної кляси. Автор іронізує з революціонерів, що перемігши буржуазію, перебрали дрібноміщанські звички та паразитний спосіб життя і висміює забріхану, інтелектуально обмежену та заціковану власним боягузтвом партійну бюрократію.

А які ж ідеї Хвильового в його полемічних памфлетах? Літературна дискусія почалася від того, що якийсь малоталановитий автор на прізвище Яковенко — ображений, що його твір не надрукували — виступив у пресі з оскарженням, що, мовляв, "олімпійці" від літератури позасідали в редакціях і не допускають у літературу молодих робітничо-селянських письменників. Хвильовий використав це, щоб написати серію есеїв, де він висміває примітивізм і назадництво всіх "енків", протиставляючи масовізмові в літературі ідеї елітарності і вимогливості. Для будови української культури не вистачає сама тільки просвіта селянських і робітничих мас; треба засвоювати "досвід багатьох віків", що його виразником є "Європа грандізної цивілізації". Для нової пролетарської літератури замало бути ідеологічно витриманою, вона мусить відповідати високим вимогам мистецтва. Хвильовий вірив у те, що Україна — це самостійна одиниця в союзі рівних держав і що вона виходить на широкий шлях культурного відродження. У зв'язку з тим він уважав, що треба поборювати рабську психологію, виплекану довгим національним поневоленням і культурне назадництво та епігонізм. Тому він закликав до орієнтації на західноєвро-

пейське мистецтво, а не на мистецтво російське. "Не треба" — писав Хвильовий — "плутати нашого політичного союзу з літературою. Від російської літератури, від її стилів українська поезія мусить якомога швидше тікати... Справа в тому, що російська література тяжить над нами у віках, як господар становища, який привчає нашу психіку до рабського наслідування. Отже вигодовувати на ній наше молоде мистецтво — це значить затримувати його розвиток."

З перспективи 50 років ці думки ідейного комуніста Хвильового — першого в світі письменника націонал-комуніста — виглядають наївною національною романтикою. Але якже інакше виглядав би сьогодні світ, якби історія пішла була його шляхом...

В літературній дискусії, що почалася невинною виміною думок на теми культурного процесу, брала участь ціла низка видатних культурних і політичних діячів того часу. 26 квітня 1926 року в листі до генерального секретарія комуністичної партії України Лазаря Кагановича сам Йосиф Сталін висловив тривожне занепокоєння: "... в той час, коли західноєвропейський пролетаріят із захопленням дивиться на прapor, що повіває над Москвою, український комуніст Хвильовий не має нічого сказати на користь "Москви", як тільки закликати українських діячів тікати яко мога швидше геть від Москви". Така увага й турбота "геніяльного вождя" не віщувала нічого доброго. Це була пересторога, що з дискусією швидко буде покінчено. Не лише з літературною, але з усякою. Починався кривавий терор. I останнє слово було, звичайно, за Сталіном.

---

*) Микола Хвильовий. *Твори в п'ятьох томах*. Упорядкування й загальна редакція Григорія Костюка. Нью-Йорк, Балтімор, Торонто: Об'єднання Українських Письменників "Слово" і Українське Вид-во "Смолоскип", т. 1, 1978 (436 стор.); т. 2, 1980 (409 стор.); т. 3, 1982 (505 стор.); т. 4, 1983 (662 стор.); т. 5 (друкується).

НЕКУЛЬТУРНІ "КУЛЬТУРНІ ЗВ'ЯЗКИ"

Ще 27 квітня 1984 р. відбувся у Києві пленум правління Товариства культурних зв'язків з українцями закордоном при активній участі екзарха України митрополита Філарета. Пленум Товариства видав звернення до людей доброї волі, в якому немає нічого про плекання української культури, про збереження її пам'яток, ані про плекання і збереження української мови. Звернення Товариства — це в основному советська пропаганда про "роззброєння і мир". Це звернення — яскравий доказ того, що советська влада не запеклена розвитком української культури, лише використовує культуру та церкву для своїх політичних цілей.

МОВНІ ПОРАДИ

Наш читач пан Остап Журавський запитує, чи слова *закуп* ("закуп авта"), централа і мисткиня вживаються в сучасній українській літературній мові?

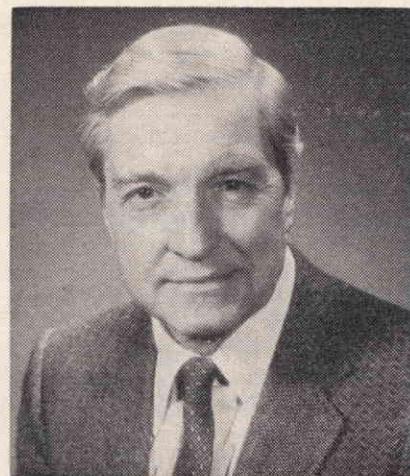
Відповідаємо: ці слова ніколи не вживаються в українській літературній мові. Всі ці слова непотрібні польонізми, що засмічують українську мову.

Слово "закуп" в розумінні "купівля" не вживається в українській літературній мові. Замість "закуп" (польське zakup) кажуть "купівля". А якщо мова йде про купівлю великої кількості якогось краму, то кажуть "закупівля". Слово "купівля" походить від дієслова "купувати", а "закупівля" від дієслова "закуповувати".

Слово "закуп" є в українській літературній мові, але воно має зовсім інше значення: проф. Наталя Полонська-Василенко в своїй праці "Історія України" (т. I, Мюнхен, 1972, стор. 223) пише: "В Україні-Русі Х-ХІІІ століть існувала досить численна група напіввільних людей — "закупів". Отже, закуп — це бідний селянин у Київській Русі. Закуп одержував позичку від землевласника і ставав залежним від нього.

Слово "централа" — це польське слово centrala. Український відповідник — "центральне управління".

Слово "мисткиня" — непотрібний польонізм, (р. mistrzyni) що засмічує українську мову. Жінку, яка працює в різних ділянках мистецтва називають "митець" або "майстерниця". Докладно про це сказано в статті "Українська мова в Америці", "Нові Дні", квітень, 1981, стор. 24)

Сенатор Чарлз Персі

лод В. Гришка) вже передано членам комісій і підкомісій, які розглядали законопроекти про український голодомор. 26 і 27 червня сім членів управи АОЛПУ відвідали багато конгресменів і сенаторів у Вашингтоні, щоб пояснити їм важливість законопроектів ч. 4459 і ч. 2456. При цій нагоді всі 20 примірників книги доручено членам комісій і підкомісій. В п'ятницю 29 червня члени делегації до Вашингтону звітували на наших сходинах, що ці книги виявилися дуже важливим матеріалом при відвідах законодавців."

Від Українсько-Американської Кординаційної Ради, відділу в Чікаго було вислано листа і книгу про голод до сенатора Ч. Персі. В листі просилося його підтримати резолюції про створення головної комісії. В листі сенатор Персі пише:

Thank you for writing to seek my support for S. 2456, a bill which would establish a Ukrainian Famine Commission, and also for sending me a copy of Wasyl Hryshko's book, *The Ukrainian Holocaust of 1933*.

I am pleased to have the book on this important subject. I support the idea embodied in S. 2456, plan to hold a hearing in the Foreign Relations Committee on the bill this summer, and hope that a fiscally prudent way can be found to authorize such a project.

КОРИСНА КНИГА В РУКАХ ЗАКОНОДАВЦІВ США

Першого серпня 1984 року в Сенаті США почалися переслухування осіб в справі створення при уряді США спеціальної комісії для прослідження причин і наслідків штучно створеного Москвою голоду в Україні 1933 року. Створення комісії заініціював Комітет Американців в Обороні Людських Прав в Україні, який очолює Ігор Ольшанівський. Сесії переслухань вестиме сенатор Чарлз Персі, республіканець з штату Іллінойс, голова Сенатської комісії закордонних з'язків.

Минулого місяця Ігор Ольшанівський був у Чікаго в справі активізації українців того штату. Від Фундації Івана Багряного вручено было йому 20 примірників книги Василя Гришка "The Ukrainian Holocaust of 1933". В своїм листі організація Американців в Обороні Людських Прав в Україні пише: "Всі ці книжки (книжки про го-

Передплачуєте й читайте український
місячник

"НАШ ГОЛОС"

з якого найбільше довідаєтесь про закуліси українського громадського й політичного життя у США та в інших країнах поселення українців. Річна передплата у США тільки сім доларів; в інших країнах — 8 дол. Адреса:

OUR VOICE

P.O. Box 717 Tivnley Br.
Union, N. J. 07083 USA

С. ДЕМ'ЯНЕНКО

ЛОС-АНДЖЕЛЕС – 84

Згас олімпійський вогонь. Затихла канонада вибухів файєрверків церемоніялу закриття ігор і настав час поглянути на цьогорічні ігри не в ізоляції від попередниць, а як на складову частину всіх олімпіяд, і тверезо оцінити їх рівень.

П'єр де Кубертан хотів, щоб олімпійські ігри були святом краси, дружби і молодості. І хоч головним компонентом ігор є спорт, невід'ємними його супутниками мають бути — музика, танок і пісня. Перед тим як почати порівнювання щойно відбутих ігор із попередніми, хочу з'ясувати критерії за якими звичайно визначається якісний рівень олімпіяд. Головним критерієм, без сумніву, є спортивний рівень змагань, який визначається кількістю світових та олімпійських рекордів, встановлених під час спортивної боротьби та загальними показниками змагань, які піддаються об'єктивній оцінці за допомогою точних фізичних вимірювань. Тому спортивний рівень звичайно визначається за такими дисциплінами, як легка атлетика, велоспорт, плавання, змагання штангістів, стрільба з вогнепальної зброї та лука і, до певної міри, веслування. Другим критерієм є маштабність і якісний рівень фестивалю мистецтв та спортивно-художньої програми відкриття і закриття ігор. І, нарешті, третім критерієм вважається загальна організація ігор, можливість спілкування між атлетами різних національностей, гостинність гостей та інші суті побутові елементи.

Організаційно американці справилися з завданням дуже добре. Не дивлячись на те, що олімпійські об'єкти були розкидані на площі 12,000 кв. км. і на відсутність добре розвиненого громадського транспорту, атлети доставлялись на змагання та тренування за графіком, не було традиційних пробок вуличного руху. Справно працював і інший путовий сервіс.

З традиційною американською гостинністю прийняли анджелени атлетів та гостей олімпіяди, і хоч невеличкі горстки пробували створити антиолімпійський галас, іхні намагання захлинулись у морі переважаючої доброчільності.

Найбільшим організаційним недоліком була відсутність єдиного олімпійського села. Розміщення атлетів по кількох імпровізованих олімпійських "хуторах" позбавило атлетів нагоди легкости спілкування. Побутові умови також були більш спартанські ніж олімпійські (перенаселення, культурна обслуга обмежувалась лише кіном, дискотекою та атракціоном електронних ігор).

Олімпійський фестиваль мистецтв розпочався 1-го червня і тривав 10 тижнів. За цей час відбулося 427 представлень з участю 1.400 артистів. У фестивалі брали участь представники всіх континентів: чікагський театр Гудмана і місянський театр Пікколо, Королівська опера з Лон-

дону і австралійський цирк Оз, китайські акробати і японські "висячі танцюристи", польська театральна група "Крікот 2" і багато, багато інших. Але чомусь організатори фестивалю поскупились на своє американське мистецтво, навіть флагман американського мистецтва — опера Метрополітен не порадувала гостей і учасників ігор своєю майстерністю. Назагал фестиваль пройшов з великим успіхом, хоч був досить скромним порівнюючи з фестивалями деяких передніх олімпіяд.

27-го червня відбувся урочистий концерт, присвячений олімпіаді. Концерт вражав великою кількістю учасників, світлячими ефектами, але з музичного боку, для людини, естетичний смак якої формувався під впливом мелоса Придніпров'я, видавався занадто "сахаринно-солодкуватим".

Нарешті, 28 липня дзвони всіх церков Лос Анджелеса сповістили про початок церемоніялу відкриття ігор 23-ої олімпіади. І тут почались несподіванки. На відміну від попередніх олімпіяд, відкриття почалось спортивно-художньою частиною, а потім почалась офіційна частина. Художня частина тривала якусь годину з гаком, вражала своєю барвистістю, але й незрозуміло показовістю та недоречністю. Тяжко було зрозуміти для чого вилітав "олімпійський Бак Роджерс"? Яке відношення мають до олімпіади фургони і будова макету західного містечка? Чи доречне виконання на олімпійському стадіоні "Рапсодії в блюзових тонах", навіть якщо це робиться на 83-ох синіх роялях, піяністами в синіх фраках? Хай мене вибачать читачі, але я якось не збагнув цього олімпійського сценарія, мені було навіть здається, що я попав на святкування дня американської незалежності, замість олімпіади. Тож зациклену уривок статті кореспондента торонтської консервативної газети "Гловб енд Мейл" Джеймса Крісті, яка з'явилася 30 липня:

"Урочисте святкування відкриття являло собою Голівуд у своїй яскравій лубочності, але темою першої половини була галаслива пропаганда Сполучених Штатів радше ніж святкування міжнародного характеру ігор.

Показуха почалась появою чоловіка, який влетів на стадіон за допомогою реактивного наплечника як Бак Роджерс. Приземлившись, він привітав президента Рейгена військовим салютом. Музика мала переважно військовий характер. Танцюристи показали музикальну історію Сполучених Штатів від фургонів до Майл Джеексона, чомусь забувши згадати, що тут також колись мешкали індійці. Учасники двічі зформували мапу Сполучених Штатів. Другий епізод з мапою закінчився салютом у сторону льожі Рейгена. Учасники вітали його двома піднятими п'ястуками. (У першому епізоді з мапою, імітуючи Статую Свободи, була піднята лише одна рука). Подібність до олімпійських ігор 1936 року в Берліні непокоїла і лякала, хоч ревучий настав або не зауважив, або не мав нічого проти цього*... .

Лише в останній частині атлети врятували цілу церемонію спонтанним виявом дружби."

Не менш вражаючою була також спортивно-

художня чи радше ілюмінаційно-протехнічна частина закриття ігор. Чого тут тільки не було: і 93,000 ліхтариків, і космічний корабель, і мандрівник із невідомої нам галактики, і Ліонель Річи, і брейк-танцюристи... Промені лазерів шматували темне субтропічне небо, а безперервні вибухи фейєрверків насищували повітря запахом вибухівки.

Нарешті засвітилось світло і глядачі знову побачили спортсменів, які врятували і цю церемонію, вініши у це видовище свіжий промінь людянності і краси своїх почувань.

Але давайте, поглянемо на спортивний рівень змагань. Хочу відразу зазначити, що моя аналіза не має на меті приизнити досягнення атлетів, а радше показати, що ми всі втратили завдяки неприсутності 56% минулорічних і сьогоденних чемпіонів і рекордсменів світу.

Вина в низькому рівні змагань не атлетів, а антиолімпійських політиків, які още вже вдруге унеможливили святкування ігор цілою олімпійською родиною.

Спортсмени виступали красиво, з повною віддачею сил, більшість змагань проходили з великим завзяттям. Любителі спорту довго пам'ятатимуть і мексиканських скороходів, і марафонця Карла Лопеза, і непідробну красу людських почувань американки Авеліни Ашфорд... А хіба можна забути інтер'ю канадського індійця Алвіна Моріса, коли він, зійшовши з найвищої ступеньки олімпійського п'єдестала, сповнений радості й гордості за свій рід, ледве стримуючи сльози, розповідав світові про орлине перо, яке він узяв із собою на п'єдестал. Його образ у нашій свідомості буде стояти поруч образа Ірини Родніної, коли вона востаннє стояла на олімпійському п'єдесталі в Лейк Пласіді. А хіба можна забути поезію руху стрибків Грега Луганіса?...

Але вернемось до технічної сторінки змагань — до сухої, безпристрасної статистики. На цьогорічних іграх було встановлено лише 11 світових і 46 олімпійських рекордів. Це значно менше ніж на більшості попередніх олімпіяд. В Москві, наприклад, було встановлено 36 світових і 74 олімпійських рекордів. В Монреалі — 34 світових і 82 олімпійських. У Мехіко — 27 світових і 84 олімпійських. Як бачимо, Лос Анджелес відстав не лише від своєї попередниці, але й від своїх сусідів з півдня і півночі...

Не краще справа і з загальними показниками. В змаганнях програми, що піддаються фізичним вимірам, цьогорічні ігри показали нижчі результати в 174 показниках (57 на золотому рівні, 59 на срібному і 58 на бронзовому) ніж попередня олімпіада. Це становить відставання на 53% результатів змагань. І відставання було досить значне. Наприклад, український бронзовий призер минулої олімпіади Юрій Тамм кинув молот на 86 см далі ніж чемпіон нинішніх ігор. А болгарська атлетка В. Васелінова зайняла в Москві лише п'яте місце в штовхані ядра, а в Лос Анджелес її результату було б досить для завоювання золотої медалі. І подібних прикладів можна навести багато більше.

На цьогорічних іграх спад результативності

помічався майже в усіх спортивних дисциплінах. Правда, спортивна гімнастика і стрибки в воду пройшли на дуже високому рівні. Але найліпше виступили цього року плавці — вони показали результати "екстра-класи", зломавши дев'ять світових і 13 олімпійських рекордів. (Маю на увазі лише хлопців).

Але в загальному рівні цьогорічні олімпійські ігри не можна віднести до найкращих олімпіяд не тільки по спортивних показниках, але також по маштабності фестивалю мистецтв та мистецькій якості спортивно-художніх програм церемоніялів.

А якже мається справа з видами спорту, що не піддаються точним фізичним вимірам? Спортивний рівень цих дисциплін прийнято визначати по кількості відсутніх чемпіонів світу останнього часу. Нижче я подаю чемпіонів останніх двох з половиною років.

У Лос Анджелесі було відсутніх 9 з 12 чемпіонів боксу (75%), 8 із 12 з веслування (66.6%), 12 з 17 із гімнастики (70.5%)... Лише в парусному спорті, стрільбі з лука, футболі та гокеї на траві були присутні найкращі світові майстри останніх років.

ВІД РЕДАКЦІЇ: Для повноти картини зацитуємо за "Нашим голосом" французького кореспондента про олімпіяду в Москві:

"Сцена відбувається в Москві на стадіоні Леніна 30 липня 1980 року пополудні. Олімпійські ігри досягли найвищої температури. Докладніше, тепер надійшов фінал стрибка вгору. Чотири змагуни боряться за перемогу — хто вище — коли поперечка поставлена на висоті 5.70 метра. Поляк Владислав Козакевич, росіянин Волков, ще один поляк Слюсарський і француз Ф. Гувюон."

Публіка поводиться несамовито, чого ніколи не бачили на попередніх олімпіадах. Кожний раз якsovets'kij чемпіон бере розгін, московська товна, щоби його не онесмілювати, зберігає релігійну тишу. І навпаки, коли йдеться про іншого атлета, зокрема про тих двох поляків, глядачі починають дико ревіти, напевно з наміром похитнути їх як найбільш грізних для Волкова.

В кінцевій класифікації переміг Козакевич, опануваний і спокійний олімпієць, здобуваючи висоту 5.70 метра і світовий рекорд. Мимо підтримки товни Волков мусів задобульнутися срібною медалею, яку ще й поділив із Слюсарським. Не треба пригадувати, що той інцидент залишив дуже неприємне враження.

А що ще гірше, на нещастя те видовище було передане кілька разів телевізію до Польщі. Поляки при своїх малих приймацах могли бачити і чути, як "старші брати" гуділи і свистали на змагунів з "братських демократій".

Ще можна було б подумати, що тут розходиться про припадковий вибір шовінізму. Зовсім ні! З такою самою нагальностю московські глядачі трактували польських іздувів на Олімпіаді, мадярських фехтувальників, чехословацьких футbolістів...

("Парі Мач", 12. XII. 1980)

ПОСМЕРТНІ ЗГАДКИ

ПОМЕР ДОКТОР ПАВЛО ШУЛЕЖКО

8 липня ц. р. помер у Сан Франціско, Каліфорнія, всесвітньовідомий український науковець, доктор технічних і фізико-математичних наук Павло Шулежко. Він народився на Полтавщині 28 грудня 1902 року в українській козацькій родині. В 1927 році закінчив Полтавський Індустріальний інститут, отримавши фах інженера-будівельника. В 1936 році закінчив фізико-математичний факультет Харківського університету, а в 1939 році там же здобув звання доктора фізико-математичних наук.

Д-р П. Шулежко видав понад 80 наукових праць, серед них особливо цінену "Теорію відпорності й плястичності". Під час війни д-р Павло Шулежко емігрував до Німеччини, а після війни був керівником катедри теоретичної механіки в УТГІ, Регенсбург. Від 1948 до 1959 року працював фахівцем-дослідником в Австралії, опісля переїхав до США й аж до виходу на пенсію працював професором Технологічного інституту в Рочестері.

Сл. п. д-р Павло Шулежко постійно брав активну участь в українському науковому житті й цікавився українськими культурно-громадськими справами. Був довголітнім читачем-передплатником і деякий час співробітником "Нових днів". Залишив у смутку двох синів з родинами та багато друзів у всьому світі. Похоронений 14 липня на українсько-му православному цвинтарі в Бевнд Брук, Н. Дж. Вічна юному пам'ять. М. Д.

ПОМЕР АРХІЄПІСКОП МАРКО

У неділю, 5-го серпня 1984 р. помер у Лівінгстоні, Нью Джерсі, архиєпископ Української Православної Церкви в США бл. п. Марко. Він приїхав до США в 1913 році юнаком із села Плугів що біля Золочева в Західній Україні. Після закінчення теологічних студій його висвятив на священика єпископ Микита Будка у Вінніпегу. Служив священиком у багатьох українських православних парафіях у Сполучених Штатах. У 1970 році Синод УПЦ підвищив його до сану єпископа, а чотири роки пізніше до сану архиєпископа. Бл. п. архиєпископ Марко був вікарієм митрополита Мстислава. Помер на 89-ому році життя й похоронений на цвинтарі Кловерліф у Вудбриджі, Н. Дж.

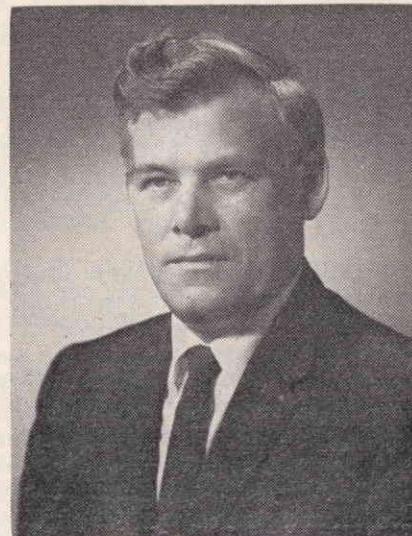
У ТОРОНТО ПОМЕР АНДРІЙ БАНДЕРА

В четвер, 19 липня 1984 р. помер у Торонто від приступу серця відомий український студентський і громадський діяч Андрій Степанович Бандера.

Андрій Бандера був провідним членом ОУН(р)та підпорядкованих їй організацій. Працював у ре-

дакції "Гомону України" і редактував один з найкращих українських англомовних часописів "Україніан Ехо".

В своєму середовищі сл. п. Андрій Бандера вирізнявся терпимістю до інакодумачих і взагалі широкими поступовими поглядами. Помер на 38-му році життя, залишивши дружину й трьох дітей. Похоронений на цвинтарі Парк Лавн у Торонті.

Сл. п. Левко О. Гусин

У ПАМ'ЯТЬ ЛЕВКА ОНУФРІЙОВИЧА ГУСИНА

Наши національно свідомі люди відходять передчасно. Відійшов передчасно і Левко Гусин у віці 59 років, 29 липня 1984 року.

Покійний був активним українським діячем як на національній ниві, так і на церковній, також був довголітнім працівником в українській секції Радіо СіБіСі. Другого серпня ц. р. поховано сл. п. Левка Гусина на українському православному цвинтарі в Лашін, Квебек, Канада, біля його покійної дружини Ярослави. Святу літургію і чи похорону відслужив о. Захарій Ревко. На панахидах і в церкві співав парафіяльний хор під проводом Валі Кисленко. На похороні діти покійного Левка Ігор, Ліза й Наталка зробили тризну у залі церкви Св. Юрія. Під час тризни промовляли його приятелі й співпрацівники з СіБіСі: Ярослав Харчун, теперішній голова української секції, д-р Марко Антонович, Ярослава Максимків, Олександер Харченко, професор О. Павлів, С. Глинський, А. Білоцерківський і Петро Зубчинський.

Сл. п. Левко Гусин на протязі 17 років хвороби його дружини витримав Хрест, з дітьми доглядав її, а не здав ні до якого дому. Покійний був людиною широю, жертовною, вирозумілою і спокійною. Він був першим організатором СУМ в Канаді і на сумівській оселі народилася його дочка Ліза.

Цих кілька скромних слів хай будуть загадкою про Покійного від дітей і приятелів.

А. Білоцерківський

ЛИСТИ ДО РЕДАКЦІЇ

"ПАРОДІЇ — ТАКТИЧНИЙ ПРОТЕСТ"

Щиро дякую Віталієві Бенедру за згадані у "Нових днях" (березень 1984) пародії. Я іх читала і сміялася до сліз пригадуючи давно забуті особи та події. В ті часи я мешкала у Донбасі й ті ж самі пародії співалися і там. Тож мені корить зробити деякі доповнення. Мажо надію, що Віталій не образиться.

Отже, "Інтернаціонал" на Донбасі співали так:

Вставай Кирило і Гаврило —
Беріть кочерги й рогачі...
Женіті кацапів з України,
Щоби не нищили харчі!..

А про кашу перлову співалося так:

Легко на пузе от каші перлової
Она скучат не дает никогда,
Й любить кашу директор столової,
Й любят кашу худие повара.

Нам каша строить и жить помогает
И без разбора всем пучит живот.
И тот кто ~~ж~~ кашей в желудке шагает
Без "канонади" и шагу не шагнет...

На пісню "Если завтра война"... перші строчки співали так:

Если завтра война, заревет вся страна
Й везде голодуха настанет...

А далі, як у Віталія:

Покупай исподволь сахар, спички й соль
Ибо поже уже не достанеш...

А пісня "По военной дороге"... співалась так:

По военной дороге шел мужик кривоногий
Он пятерку в кармане держал,
Й зайдя в ресторанчик-чекалдикнул стаканчик
Й с цепочкою ложку украл...

Це відноситься до того безглазого (на щастя короткого) часу коли у всіх столовках та "ресторанах", познікали виделка та ножі, а ложки були причеплені до столів ланцюжками. Кожну страву їли ложкою. А це тому, що люди, особливо студенти та молоді подружжя, крали ті незграбні, швидко іржавіючі речі, бо, від революції таких речей в продажі не було. Весь метал ішов на індустриалізацію та оборону країни. Тому й була запроваджена "ложкова система". Але вона довго не проіснувала, бо виникла проблема з миттям. Віталій згадує, що й учні мали свої пародії. У нашій школі, наприклад, була така пародія на "Реве та стогне Дніпра Широкий"...

Реве та стогне сьома група,
Сердито вікна вибива.
Додолу двері гне високі,
Стовпом пилияку підйма.

Бідний учитель на ту пору
З-за дошки де-де виглядав,
Як той нещасний пес з комори
Всіх до порядку призовав...

А ось студенти, якогось невідомого інституту, переробили пісню "Молодежная",

Словно дымка золотая придорожная,
Эх ты, радость молодая невозможная,
Точно небо-высока ты, точно море-широкая ты,
Необ'ятная дорога, молодежная...

на студентський "ГМН", ось так:

Эй, студент, вставай с постели, дождик плещется,
А тебе обед и сниться и мерецьться,
Выходи на воздух свежий, ветер тешит и трепещет
И с тоскою твой желудок затрепещеться.

В бумажник заглянем и ремень подтянем,
Все страданья сосчитаем о деньжонках помечтаем,
И с тоскою на стипендии утешимся...

На экзаменах с портфелем мы появимся
И сядимся где подальше, заставляемся.
Мы профессора обманним где припомним, где
подглянем,
Ну а здавши все зачеты, умилляемся...

Так, автори пародій не були відомі. Але подиву гідні швидкість та популярність з якою поширювалися ті пародії.

Клавдія Фольц

БУЛИ І ТАКІ "ГЕРОЇ"

... Передо мною журнал "Демократ", у якому насвітлюють злочини братобівства, зроблені терористами, які підшилися під УПА. В 1943-44 роках у моїй околиці Ковель-Володимир червона партизанка господарила, як хотіла — грабували, насилували жінок і дівчат, а (місцева) бандерівська УПА і разу іх не тривожила, сиділа в Біловежській пущі, 25 км від мене, лиш їхня С. Б. вночі, у масках, ходили і вибирали ім немилих цивільних людей, переважно заможніших господарів: бери лопату й до найближчого ліска — копай яму...

Восени 1944 р. ми, миляновці, везли їх цілий курінь до Овлючма понад самим Дольськом, а в Дольську червоне гніздо вже два роки. Не зачепили вони червоних. Минувши Дольськ, бачу, в числом полю надіхав загін вершників з 30 людей. Я не звертаю уваги, — думав, що це ті самі, що і в нас на возах, аж чую: "Здоров, Володя!" Я глянув, а то Г. Зінченко зі своїми хлопцями (мельниківці). Я відповів їйому:

— Здоров, Женя. Куди Бог провадить?

— А в цей лісок, — показує на недалекий ліс.

Нам наказали стати, позіскакували з возів і жажуть вертатись до дому, не довізши їх до Овлочма. Нам це вдалось дивним, два роки їх возили, а ще такого не траплялось... Все вже тікало за Буг, у Галичину, а от по дорозі трапилася жертва і знищили... в тім ліску всіх своїх братів, а червоних не чіпали. Вони тієї ганьби не змиють до смерти, хоч тут у героїв пхаються... Тої ж таки осени з'явилось у нашому селі Миляновичах з 20 таких "героїв" і пішли собі замовляти фурманки без відома голови та' десятських, які визначали по черзі, хто має везти. А ці на свою руку вибрали понад 10 кращих господарів і наказали везти за залиницею, через переїзд у Мацієві, якого стерегла мадярська залога в укріплених бункрі. Ми знали, що мадяри битимуть, тому, не доїжджаючи з пів-кілометра, просимо їх, щоб пішли боком, а ми по одному перескочимо переїзд і з другого боку їх підберемо та повеземо куди вони хочуть. Та — ні, не говори, а ідь! Тільки ми в'їхали на насип, "герої" позіскакували і скрилися за насипом, а мадяри із гранатометів і кулеметів понад наші голови. Фосфорові набої понад нами, як град... Коні показились, вози тріщать, завернули на насип і пруть в недалеке село Залісці. Дишля зламали і лягть, що й землі не тримаються, а я сиджу на возі, як святий Ілля...

Не доїхавши якихсь п'ять км до Милянович, чухо, "Стій!" і бачу, "герой" з рушницею зупинив уже кілька фурманок таких, як і я. Годину стоїмо, померзли, коні покалічені, вози поламані, нарешті питаемо:

— Нащо нас тримаєш? Бачиш, що ми до транспорту не надаємося.

— Такий наказ!

Ага, такий наказ. Дві години нараджувались що з нами робити, бо, мабуть, не сподівались, що ми живі вийдемо з мадярського вогню...

І щоб таке не повторилося, всі наші пресові органи повинні розкривати ці підлі дії... "героїв", а не замазувати, нехтувати ійти в коляборанти до Стецька. Наши хлопчики не покращають як ми будемо їх по головці гладити. Злочинність треба розкривати і нап'ятновувати. Це не були помилки, а свідомі злочини на протязі двох років... А будете мовчати, — вони ще більше галасуватимуть про свій "героїзм". На два фронти билися, з поляками-колоністами і ... з братами. Хай Бог нас милує від таких героїв. Такі героїзми з давніх-давен нам боком вилазять...

Я сумніваюсь чи й ви хоч скорочено помістите цього листа в своєму журналі, дарма, що в більшості читають його не бандерівці.

В. Завадський, Австралія

Шановний Пане Завадський!

Друкуючи з почуття журналистичного обов'язку скорочено Ваш лист, ми сподіваємося, що хтось з місцевих колишніх провідників бандер'євської ОУН і УПА задовільно з'ясує Ваші заклики й обвинувачення таки на сторінках "Нових днів". Із свого бо-

ку можемо тільки ствердити, що різні формaciї УПА в значній більшості районів були здисципліновані, високоідейні і героїчно билися не з братами, а таки з окупантами української землі. І більшість з них в'їздили своє мілоді життя у цій нерівній боротьбі за волю. — Ред.

СПОГАДИ О. М. КОВАЛЕНКА...

...Я дуже відчаний, що Вам прийшла думка друкувати спомини бл. п. Олександра Михайловича Коваленка. Це був великий приятель цілої моєї родини. Ми пізнали його в таборі на швейцарському кордоні, познайомилися і він часто у нас бував, давав лекції математики моїм дітям — Оксані і Юркові. Людина надзвичайно мила, спокійна і душевна! Десять у 60-их роках я написав велику статтю про нього в "Українському Голосі". Я намалював його портрет у таборі, зроблений пастелею. Я той портрет подарував Коваленкові, а він просив переслати портрет приятелеві Євгенії Васильовичу Бачинському в Женеву, де в той час Бачинський прожив і займав посаду голови Українського Червоного Хреста.

Володимир Мошинський, Денвер

...Можливо, що редактор має певні причини, коли нерадо друкує довгі матеріали. Однак для мене, читача, такі матеріали, як спогади О. М. Коваленка — особливо цікаві і, з огляду на недоступність, мають велике значення для дослідників. Надіюся, що ніколи не припините друкувати такі вартісні документи.

Ярослав Штендера, Вашингтон

... Тех, що Ви друкуєте спогади О. Коваленка про повстання на панцернику "Потьомкін", то надзвичайне досягнення. Варто їх видати окремою брошурою. Я думаю, що знайдеться сотня людей що даста по 20 дол. чи скільки треба.

Ваш Григорій Костюк

На запитання кількох читачів повідомляємо, що сл. п. Олександр Михайлович Коваленко — автор споминів про "Повстання на панцернику "Потьомкін" — помер 16 жовтня 1963-го року в Женеві, Швейцарія, та похоронений на цвинтарі св. Юрія ( ) гріб ч. 580.

Якщо знайдуться читачі, які пожертвують відповідну суму на видання його споминів окремою книжечкою, ми радо виконаємо їхнє побажання. Брошуря буде ілюстрована ще ніде не публікованими фотографіями з життя О. М. Коваленка.

Редакція "Нових днів"

УКРАЇНСЬКІ ЛІКАРІ ПІВН. АМЕРИКИ ОМОЛОДЖУЮТЬСЯ І... АСИМІЛЮЮТЬСЯ

Наш співробітник д-р Юліян Мовчан надрукував у двох числах "Свободи" цікавий репортаж п. з. "Українські лікарі "омолоджуються"..." про 24-ий науковий з'їзд УЛТПА, що відбувся 27 червня до 2 липня ц. р. в Торонто. Сказавши чимало похвальногого про наших лікарів Північної Америки та іхню організацію, д-р Мовчан далі пише: "Дуже добре, що існує не якесь інакше, а таки українське товариство, яке постійно поповнюється новою генерацією лікарів. Дуже добре, що Товариство і далі видає журнал "Лікарський Вісник" — єдиний незалежний медичний журнал у світі українською мовою. Але, з другого боку, чи не можна б сказати, що наше професійне товариство не тільки суттю, але й формою все більше стає американським, ніж українським товариством. Наприклад, з 21-ої доповіді, із зрозумілих причин (?) тільки дві було виголошено українською мовою (минулого року,.. було виголошено три доповіді українською мовою). Та навіть сама форма З'їзду вже майже нічого не нагадує українського"...

Сказати це можна і треба, але не в докір товариству українських лікарів, бо така ж дійсність властива, на жаль, чи не всім нашим "омолодженним" організаціям на чужині (як, зрештою, і в Україні). **М. Д.**

"ТИЖДЕНЬ УКРАЇНСЬКОЇ ОПЕРИ" В ТОРОНТО

На відзначення 10-річчя існування Українського Оперного Товариства й Українського Оперного Хору під керівництвом диригента Володимира Колесника, від 1-го до 8-го червня ц. р. відбувся в Торонті т. зв. "Тиждень української опери". Під час тижня було поставлено чотири рази "Наталку Полтавку", два рази "Запорожця за Дунаєм" та влаштовано великий концерт, з участю відомих українських співаків, які брали участь у згаданих постановках.

Обидві постановки відбувалися в невеликій залі МакМілан театру (на 815 місць) при музичному факультеті Торонтського університету. Із приубтків організатори сподівались частково фінансувати підготовку до постановки нової української опери (здатсья, "Тарас Бульба"). Тим часом, замість очікуваних прибутків, "Тиждень української опери" закінчився значним дефіцитом (недобором) бо публіка не підтримала ініціативи своєю масовою присутністю.

Не знаємо, як для кого, але для нас причини малої фреквенції ясні: 1. ані "Наталка Полтавка" (яка не є опорою), ані вилинялий "Запорожець за Дунаєм" не можуть бути єдиними репрезентантами української опери в кінцевій фазі 20-го століття; 2. червень, липень, серпень і навіть вересень — це "мертвий сезон" для українських культурних подій у Торонті й про це організатори повинні вже знати. В ці місяці можливі лише масові пікніки, фестивалі й "здвиги" під відкритим небом; 3. "Тиждень української опери" збігся з часом спектаклів

опери Метрополітен. Для багатьох оперних ентузіастів — вибір був простий; 4. Майже всі мистецькі починання маєстра Володимира Колесника фінансово "з'їдають" виступи юнійної оркестри. Невже для цих виступів справді неможливо організувати свою незалежну оркестру за набагато нижчі кошти? Можливо, але хтось мусить вкласти в це свою душу і час. **М. Д.**

"СМОЛОСКИП" ІНФОРМУЄ ПРО ДИСКРИМІНАЦІЮ В СПОРТІ В СРСР

У четвер, 2-го серпня ц. р., у пресклубі Лос Анджелесу відбулася пресова конференція, на якій вперше оприлюднено список 59-ти олімпійців СРСР, які померли передчасно, в загадочних обставинах і у молодому віці.

Пресову конференцію влаштував "Смолоскіп". Нью керувала Мона Снилик з Лос Анджелесу і на ній виступали Андрій Сороковський, керівник Українського Олімпійського Інформаційного Бюро в Лос Анджелесі, і Андрій Каркоць, речник "Смолоскіпу" на ХХIII Олімпіяді.

На пресконференції були заступлені п'ять телевізійних станцій, вісім радіостанцій і чисельні акредитовані журналісти.

Відкриваючи пресконференцію М. Снилик сказала: "Ми боремося проти політизації олімпіяд і втручання урядів у справи ігор. Ми пропагуємо і підтримуємо олімпійські ідеали, включно з якнайбільшою участю в іграх. Ми переконані, що коли буде зупинено втручання советського уряду (в олімпійські ігри), тоді Україна зможе стати членом олімпійської родини".

А. Сороковський, молодий адвокат з Сан Франциско, говорив про національну дискримінацію в спорті в СРСР та про питання участі України в Олімпійських Іграх. На підставі графічно зображеніх таблиць та статистичних даних, він вказував на те, як росіяни експлуатують спортсменів різних національностей, порушуючи статут Міжнародного олімпійського Комітету, не дозволяючи Україні і Білорусі, членам ООН, балтицьким народам і всім іншим республікам СРСР заступати на олімпіадах свою національність і свої народи. А. Сороковський говорив: "В переконанні, що національна дискримінація і колоніалізм не повинні мати місця в олімпійському русі, ми домагаємося, щоб МОК відкликав визнання Крайового Олімпійського Комітету СРСР і вимагав від уряду СРСР створення національних олімпійських комітетів всіх 15-х республік СРСР, а в тому й України.

Найбільш драматичною частиною пресконференції було оприлюднення списку 59 олімпійців СРСР, а в тому 24-х олімпійських чемпіонів, які померли передчасно і у молодому віці. Смертність олімпійців ілюструвало табло 15-ти померлих (в більшості чемпіонів), а також графічне зображення, яке стверджувало, що в роках 1976-82, порівняльно до років 1952-75, смертність олімпійців в СРСР зросла на 420 відсотків, в обидвох Німеччинах — на 100 відсотків, а у США лише 9 відсотків.

POSTAGE PAID AT TORONTO
Second Class Mail Registration
Number 1668
if not delivered please return to:
NOVI DNI
Box 235, Etobicoke, Ont.
Canada M9C 4V3

ПОЖЕРТВИ НА ПРЕСОВИЙ ФОНД "НОВИХ ДНІВ"

КАНАДА

А. Білоцерківський, Лашін
 Т. Матвієнко, Торонто
 О. Лисик, Ошава
 Л. Івасіків, Тандер Бей
 А. Сурмач, Оттава
 С. Гурко, Торонто
 Т. Г. Коба, Лондон
 Г. Литвин, Торонто
 (Знайома), Ошава
 П. Швайко, Торонто
 Ю. Заварихін, Оуквіл
 А. Кіріченко, Торонто
 С. Гаркот, Тандер Бей
 А. Штихно, Лашін
 М. Зіма, Стратрой

США

П. Завертайлло, Ди Плійн
 Ю. Кравчук, Ері (Пінсіл.)
 П. Доброноженко, Ф. Лаудердейл
 Др. Ю. Заславець, Бруклін
 І. Деміденко, Рочестер
 А. Федорак, Бафало
 В. Мошинський, Денвер
 Л. Дончук, Філадельфія
 Г. Назаренко, Детройт
 В. Павленко, Фенікс
 І. Домковський, Гамден
 Н. і М. Татарко, Саннівейл
 А. Швець, Гренд Рапідс
 З. Петляр, Маямі Біч
 С. Шумило, Детройт

АВСТРАЛІЯ

С. Приорчук-Ясінський, Сандрінгем	\$ (кан.)	9.26
Г. Шевченко, Клірвю		9.52
В. Циганенко, Майл Инд		9.00
П. Срібна, Гілонг		2.39

АНГЛІЯ

Петро Колодка	Фун. стер.	5.00
Т. Касафоренко		5.00

БЕЛЬГІЯ

о. Ю. Деревянка		\$7.00
-----------------	--	--------

НОВИХ ПЕРЕДПЛАТНИКІВ ПРИЄДНАЛИ:

Д. Кислиця, Оттава, Канада	2
о. д. А. Меланченко, Вінніпег, Канада (передпл.)	1
П. Свириденко, Тандер Бей	1
М. Гава, Торонто, Канада	1
Др. Ю. Заславець, Бруклін, США	1
Ю. Стефанович, Торонто, Канада (передпл.)	1
Дарія Бродгід, Гамільтон, Канада	1
І. Лисенко, Гот Спрінгс, США	1

Щире спасибі всім за допомогу й пожертві.

Редакція і адміністрація

У ВИДАВНИЦТВІ "НОВІ ДНІ" МОЖНА КУПИТИ ТАКІ КНИЖКИ:

Іван Бережний, УКРАЇНСЬКА МОВА (початкова граматика ч. 1)	\$3.50
Олена Курило, УВАГИ ДО СУЧASНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТ. МОВИ	3.00
Петро Волиняк, ЛАНИ, читанка для 4-ої кл. (вид. 4)	3.00
Петро Волиняк, ДNІПРО, літературна читанка та історія української літератури	3.00
Петро Волиняк, КIЇВ, читанка для 3-ої кл. та позашкільного навчання	3.00

В пам'ять моєї мами П. Степанченко дарую на прес. фонд "Нових днів" 25.00 дол.

О. Лисик, Ошава

Замість квітів на могилу дорогого Батька, сл. п. Дмитра А. Николенка, в дев'яту річницю його смерті, шлю пожертву в сумі 20.00 дол. на прес. фонд журналу "Нові дні". Вічна Йому пам'ять!

Петро та Людмила Доброноженки,
та Ніна Николенко
Лаудердейл Лайкс, Фло., США

У 3-у річницю смерті дорогої мужа і батька Данила Павловича Завертайлла шлемо 100 дол. на пресовий фонд "Нових днів".

Параска Завертайлло
Юрко, Орися і Лариса